

TARTU RIIKLIK ÜLIKOO L

Soome-ugri keelte kateeder

E. Mäger



ALLITERATSIOON JA ASSONANTS LOOVA NING
SIDUVA PEGURINA LÄÄNEMERESOOE KEELTES

Diplomitoo

Teaduslik juhendaja

dots. E. Väeri

Tartu

1964

SISSEJUHA TUSEKS

Käesolev töö kujutab endast autori kursusetöö - Paralleele eesti ja soome alliteratiivses fraseoloogias, 1963 - jätku ja edasiarendust. Kui eelnev piirdus peamiselt materjali kõrvutamise, puütakse praeguses töös teemat laiemas ulatuses valgustada ning mõningate üldistusteni jõuda.

Nagu teada, ei ole algriimi keele seisukohalt kuigivõrd uuritud. L. Hakulineni "Suomen kielen rakenne ja kehitys" II. (1946) raius siia esimesed sihid ja rajad. Ka läänemeresoome fraseoloogia ootab vaatluselevõttu, mille probleemistikus algriiim oleks uurijate tähelepanu paelunud. Seetõttu peaks käesoleva töö teema põhjendatud olema. Esmajoones lisatakse siin uut näitematerjali ning tõmmatakse siduvaid võrdlusjooni üksikute läänemeresoome keelte ainestiku vahele. Kõrvutused heidavad valgust ühe või teise fraseemi ning reduplikatiivsõna eale, näitavad algriimi ulatust ning pakuvad ka praktilist huvi. Töö "tarbeväärtuse" tõstmiseks tuuakse sageli sünonüümseid algriiimilisi sõnaühendeid.

Fraseoloogia ning kitsamalt idiomaatika on kõige avaram piirkond, kus algriiim end ilmutab. Seetõttu pühendatakse ka töös sellele kõige rohkem ruumi (Lää-

nemeresoome alliteratiivset fraseoloogiat, I pt.) Autor püüab näidata, kuidas alliteratsioon ning assonants fraseeme vormivad ning kuidas nende vormisünd on üks idiomaatika allikas. Fraseemide täpsem liigitamine ei olnud antud teema seisukohalt oluline ega tarvilik. Üldkeeleteaduslikku tähelepanu köitnud reduplikatiivsõnadele tuuakse olulist lisa (Intensiivistavaid reduplikatiivsõnu, II pt.). Paarisõnad on algriimi seisukohalt vähem huvitavad, mistõttu neile ka väiksemat tähelepanu pööratakse, esitades ainult väikese valiku peamiselt F.J. Wiedemanni järgi (Deskriptiivset laadi reduplikatiivsõnu, III pt.). Töö päätub lühikese kokkuvõttega.

Kasutatud materjal pärineb põhilises osas TA Keele ja Kirjanduse Instituudi keeleuurimise sektori kogudest (kogu eriliselt viitamata aines), vähemas ulatuses TA Kreutzwaldi-nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluu- le osakonna fondidest ning trükiallikaist - viimastest küll soome aines tervikuna. Vadja ning liivi fraseoloogia enamik on saadud Emakeele Seltsi Aastaraamatutest, üksikud vadja teated saadi KKI soome-ugri sektori kartoteegist. Vepsa fraseoloogiat pani autor ka ise kirja keelelistel ekspeditsioonidel.

Materjali leidmisel ning töö vormistamisel abistas arvukate nõuannete ja näpunäidetega filoloogia- kandidaat M. Mäger, mille eest autor peab siinkohal tänu avaldama.

ALLITERATSIOONIST JA ASSONANTSIST

1. Algriimist üldiselt

Juba esimestest märkustest alates läänemeresoome alliteratsioonid ja assonantsid kohta (A. Bureus, M. Vexionius, D. Juslenius, H.G. Porthan jt.) vaadeldakse neid ainuüksi kirjanduslikust aspektist, s.t. kui stiilielemente¹. Vaatlusobjektiks on rahva- või kunstluule, milles need nähtused hõlpsamini jälgitaval kujul esinevad. Nõnda määratakse nende funktsioon ainuüksi luuleainese põhjal, mainimatagi osa, mida nad etendavad keeles. A.R. Niemi, kes jälgib nähtuse sünni- ja arengulugu, puudutab keelt ainult kaudselt, mainides, et algriimi kujunemisel ka vokaalharmonia kaasa rääkis.²

F.J. Wiedemanni toodud terminid kaasitamine 'Alliteratsioon', lõlletus id.³ seovad nähtuse ainult rahva poeetilise loominguga. On iseloomulik, et näit.

¹ Ülevaadet alliteratsioonid ja assonantsid käsitlemise ajaloo kohta läänemeresoome materjali põhjal vt. A.R. Niemi, Lisiä alkusoinnun synty- ja kehityshistoria. Kalevalaseuran Vuosikirja VI, Porvoo 1926, lk. 121-131. Vastav ülevaade E. Laugastel (Eesti alliteratsioonid ja assonantsid, Keel ja Kirjandus 1962, lk. 532) tugineb A.R. Niemi omale.

² A.R. Niemi, tsit, teos, lk. 178.

³ F.J. Wiedemann, Estnisch-deutsches Wörterbuch. Tartu 1923, v-d 237, 486.

ka J. Marouzeau keeleteaduslike terminite sõnastik kriipsutab alla üksnes alliteratsiooni värsifikaatiivset ning stilistilist funktsiooni.⁴

Tähtsust, mida omavad alliteratsioon ja assonants läänemeresoome keeltes rõhutas väärilisel viisil alles L. Hakulinen (Suomen kielen rakenne ja kehitys II, 1946).

Enne konkreetse keelelise materjali esitamist ning analüüsi peatugem pisut lähemalt alliteratsiooni ning assonantsi olemusel, mis seisneb sõna rõhuliste algushäälikute – konsonantide ning vokaalide – kordumises ühe värsi või fraasi (lause) piires. Et sel puhul on tegemist kõlalise assotsiatsiooniga nagu riimigi puhul, nimetatakse mõlemat nähtust koos ka algrii mik s. Alliteratsioon on algav – tähtede kõlks, tavaline riim lõpetuse sõna-kõlks – nagu F.J. Wiedemann neid nimetab.⁵ Tihti esinevad alliteratsioon ning assonants koos, näit. sm hyvä hyppysistään 'osav', kapsahtaa kaulaan 'kaela langetada', nii et kõht kõveras 'suure vaevaga', kuidas käsi käib jne.

Õigus tuleb arvata J. Bergmannile, kes assonantsiks loeb ka vokaalikordusi erinevate konsonantide järel ("Miks on hirmsaks vitsaks sõda",⁶ vrd. hambaid

⁴ vt. Ж. Марузо, Словарь лингвистических терминов. Москва 1960, lk. 24.

⁵ F.J. Wiedemann, tsit. teos, v. 370.

⁶ J. Bergmann, Luulekunst. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1878, lk. 43-44.

varna panema, valu andma, kaela langema jne.), kuna mitmed autorid seavad tingimuseks ka eelnevate konsonantide samasuse. Igatahes on sel alusel algriimi liigendatud (1. alliteratsioon, 2. alliteratsioon).⁷ Võib pidada sobivaks ka s e g a a s s o - n a n t s i (gemischte Assonanz) terminit, mida O. Kallas kasutab erinevate vokaalide kordumise märkimiseks sõnade algul.⁸ Vrd. J. Bergmann: "Kaks ehk kolm algavat täishäälelist, kui nad ka mitte ü h e d e p o l e, täidavad osalt alliteratsiooni aset: seda tuleb k e h v a k s alliteratsiooniks kutsuda."⁹ Vrd. näit. iidamast-aadamast rääkima, ühka-ähka 'tõgamissõna' jne. E. Laugaste loeb algriimiks ka sõnakordust (näit. "Laula, laula, suukene"), mis tema arvates võiski algselt olla alliteratsiooni ja assonantsi tekkimise aluseks.¹⁰ Arenguteguritena on kaasa rääkinud ka vokaalharmonia, arvatavasti rütmgi.¹¹

⁷ M. Sadeniemi, Die Metrik des Kalevala-Verses. FF Communications nr.139 Helsinki 1951, lk. 79.

⁸ O. Kallas, Die Wiederholungslieder der Estnischen Volkspoesie. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia XVI₁, Helsinki 1901, lk.4.

⁹ J. Bergmann, tsit. teos, lk.43 (joonealune märkus).

¹⁰ E. Laugaste, tsit. teos, lk.531.

¹¹ A.R. Niemi, tsit. teos, lk. 178-9.

Kõnealuseid nähtusi võib vaadelda kaheti:

kirjanduslikust resp. stilistilisest ning keelelisest vaatekohast. Nähtuste olemus jääb mõlemal juhul samaks, nende funktsionaalne raskuspunkt erineb aga oluliselt. Esimesest vaatekohast lähenedes kerkib esiplaanile vorminähtuslik iseloom: alliteratsioon on "eherahvaluuletustes",¹² kõlaline ilustis¹³ ehk stiilivõtte¹⁴, et suurendada luulekeele ilmekust¹⁵ jne. Alliteratsiooni ja assonantsi koos määratletakse kui kunstivõtte, mis täidab vanas rahvaluules organiseerivaid ja kaunistavaid funktsioone¹⁶ ja kuulub eufoonia valdkonda.¹⁷ Lingvistilisest aspektist vaadates tuleb enam ilmsiks nähtuste sisuline külg: see on loovtegur,¹⁸ valiv, suunav, organiseeriv ja siduv printsip keeles, järelikult on meil tegemist nii vormilise kui ka sisulise nähtusega. Siduvat ning organiseerivat üles-

¹² J. Bergmann, tsit. teos, lk.42.

¹³ J. Ainelo, H. Visnapuu, Poetika põhijooni I, Tartu 1932, lk. 135.

¹⁴ Краткая литературная энциклопедия 1, Москва 1962, lk.162; L. Timofejev, N. Vengrov, Kirjandusteaduslike terminite lühisõnastik, Tallinn 1957, lk. 8.

¹⁵ L. Timofejev, N. Vengrov, tsit. teos, lk.8.

¹⁶ E. Laugaste, tsit. teos, lk.531.

¹⁷ Sealsamas, lk.532.

¹⁸ L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys, Helsinki 1961, lk.467.

annet märgivad ka poetikakäsitlused, vrd. näit.: "alliteratsioon ja assonants ei ole värsis ainult kõlaline nähtus, vaid värssi struktuuri ehitusliku tähtsusega tunnus."¹⁹ Neil on omadus värsis markeeta rivaid sõnu omavahel tihedamini siduda. Seega mõjutavad nad lauliku sõnavalikut ja stereotüüpsete värsside või sõnaühendite kujunemist.²⁰

2. Algriim sõnaloomingus

Algriim on ürgne nähtus nii läänemeresoomlaste keeles kui ka luules, ulatudes oma tekkega tagasi aega enne meie ajaarvamise algust.²¹ "Seesama alliteratsioon on Eesti keele päris oma, loomulik ja alati pruugitud ning pruugirav ehe rahva-luuletustes", nagu J. Bergmann selle tõe sõnastab.²² Algriim sobib keeltega, milles rõhk asub esimesel silbil nagu läänemeresoome, germaani ja mõningates altai keeltes.²³ Vanagermaani keeles oli alliteratsioon värsisüsteemi määraja ning rütmistamisteguriks.²⁴

Algriim on omane läänemeresoomlastele kogu sõnalisele loomingule, rahvalauludele, kõnekäändudele,

¹⁹ J. Ainelo, H. Visnapuu, tsit. teos, lk. 146.

²⁰ E. Laugaste, tsit. teos, lk. 531.

²¹ E. Laugaste, tsit. teos, lk. 532.

²² J. Bergmann, tsit. teos, lk.42.

²³ Краткая Литературная Энциклопедия 1, lk.162.

²⁴ J. Ainelo, H. Visnapuu, tsit. teos, lk. 135.

vanasõnadele jne.²⁵, ka jutustavale proosale, olles ulatuselt erinev erinevates keeltes. Kõige ulatuse-likumalt näivad algriimi kasutavat eestlased ja soomlased, kõige napimini - liivlased. On iseloomulik, et näit. lõppriimi, teise organiseeriva printsiibi levides algriimi kasutamine kahaneb.²⁶ Nõnda esineb soome uutes meeliskõne/käändudes algriimi kaks korda vähem kui vanades.²⁷ Alliteratsioon ning assonants aitavad fraasi organiseerida, andsid sellele kõlalist ilmekust ning soodustasid meelespidamist, vrd. näit. Ei veri niin vetelä ettei päivää perästä, külm kisub kindad karmanist, paksu ja palju jusku räime kudu jne. Algriimi kasutamist kunstluules täheldame kõige viimase ajani, näit:

kuulete kuidas nüüd määratseb maru ja murrab,
mühiseb metsasid mööda ja vilistab ladvus,
karustab kadaka käharaid, kolletand põõsaid jne.

(M. Under, Sügise maru)²⁸;

²⁵ "Ülevaadet algriimi esinemisest lastelauludes, pulmalauludes, loitsudes ja kõnekäändudes vt. A. R. Niemi, tsit. teos, lk. 133-174.

S. Suhoneni võrdlev uurimus eesti ja soome rahvalike võrdluste alalt pakub näitematerjali hulgas olulist ka algriimilisi (vt. S. Suhonen, Virolais - suomalaisia vertauksia. Kalevaläseurän Vuosikirja 43, Helsinki 1963, lk-d 217-241).

²⁶ Vt. M. Kuusi Sananlaskut ja puheenparret, Helsinki 1954, lk. 153; vrd. ka E. Laugaste, tsit. teos, lk. 537.

²⁷ M. Kuusi, Sanaparsien suosionmuutoksista, Seulotua sanää. Helsinki 1962, lk. 196.

²⁸ M. Under, Eelõitseng, Tartu 1918, lk. 56.

Ennäe neidu nugissilma
nugissilma nääpsukest -
õlast kui õlekõrrekene,
keskelt keeruniidikene

(D.Vaarandi, Kuulus kangur)²⁹ jne.

Meie keele iseloomu arvestades on alliteratsioon ja assonants ka nüüd eesti kunstluules täiesti soovitatavad³⁰. Samasugust nõu andis J. Bergmann: "Soovida ... oleks, et meie luuletajad teda, kui E e s t i l u u l d e p ä r i s e h e t, enam ikka suurema hoolega, olgu üksi, olgu teiste eheteaga üheskoos, parajal paigal ning õigel mõedul tarvitaksivad, siis saaksivad nende luuletused rahva südames ning hinges h ä ä d maad leidma"³¹. Tähelepanu väärrib "õigel mõedul", sest liialdamine vähendab emotsionaalset mõju - juba H.G. Porthan märkas ja märkis seda.³² Peab imeks panema rahvalaulikute eksimatut stiilivaistu: ialgi ei pruugi nad algriimi kurja küllaga,

Algriim kui loov printsiip avaldub v o r m i s u n n i n a, mis suunab ja tingib sõnade valikut, osutades sel viisil sisule aktiivset mõju. Vormisundi kohtame kõikjal, kus algriim esineb. Väga ilm-

²⁹ D. Vaarandi, Luuletused, Tallinn 1956, lk. 45.

³⁰ E. Laugaste, tsit. teos, lk. 537.

³¹ J. Bergmann, tsit. teos, lk. 43.

³² Vt. A.R. Niemi, tsit. teos, lk. 123.

ne on see rahvalauludes, näit.:

K u u k u, k u u k u k ä ü k ä n e,
sa kuukud korve karjatsesele,
laulad laane lamburisel,
paugud palgiraiujalle,
tiksud tiedekäijätelle,
helgid heinäniitijätel,
luksud luovottijatel.

("Kägu kukub karjasele") ³³

Käo kukkumist ei kutsuta muus seoses kunagi laulmiseks, paukumiseks, tiksumiseks, helkimiseks või luksumiseks — sõnavaaliku surus peale algriim. Vrd. näidet soome keelest, mille E. Laugaste esitab:

Huhtikuussa humahti,
toukokuussa toumahti,
kesäkuussa keikahti,
heinäkuussa heilahti,
elokuuss' olit elävät päivät jne. ³⁴

Eriti on mõnigi humoristlik rahvalaul algriimi- assotsiatsioonide "vabajooksust" sündinud, näit.:

Part tuli pajust pita-päta,
suu sinine, pea punane,

³³ Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalaulud I. Toimetanud H. Tampere, Tallinn 1938, lk.290.

³⁴ S. Pauluharja, Vanhaa Lappia, Helsinki 1923, lk.186 (Tsit. E. Laugaste järgi).

saba saksa kuue karva.
See tegi pesa penni peale,
munes munad murde alla,
ulu alla, ölge sisse,
suure karja katuksele

/H I 7, 175/6(5) < Risti (1896)/

Võib märgata, et alliteratsioon ja assonants on väänanud isegi rahva uskumusi oma suva järgi, vrd. näit. "kui pääsuke ärä pett, siis tuleb pää-valu" (Trv), "Hommikul on hoolekägu, lõunal leina-kägu, õhtul õnnekägu" , "kes suvel palju lõigub (noaga), seda on lõoke petnud" (Ran) jne.³⁵ Kõnekäändudeski etendab algriiim aktiivset, valivat osa, näit. "vannus nigu tuld ja tõrva suust vällä" (Ote); "Ei sest soa aru ei Liisu ega lapsed" (Kad); "Täis kui tinavile" jne. Sõnade sisulise tähenduse kõrval määrab siingi sõnade valiku väga sageli alliteratsioon ja assonantsi taotlus.³⁶

Alliteratsioon ja assonants on seega ühtaegu nii vormi- kui sisunähtus.

³⁵ Vt. M. Mäger, Linnu hääliitsus uskumuste aluse-na (Assõtsiatsiooniprintsiip uskumuste geneesis). Emakeele Seltsi Aastaraamat X. Tallinn 1964, lk. 96-7.

³⁶ I. Sarv, Rahvapärane võrdlus kui kõnekäänu eriliik. Tartu Ülikooli Toimetised nr.94, Tartu 1960, lk. 47.

3. Algriim keeles

Alliteratiivne fraseoloogia

Sõnavaliku suunamises ning püsivate sõnaühendite sõlmimises avaldub alliteratsiooni ning assonantsi aktiivselt loov osa keeles. Algriimil on kaks toimimisomadust: 1) ta suunab ning surub peale teatava sõnavaliku, millel oma vormilise kokkukõla ja terviklikkuse tõttu; 2) on tendents stabiliseeruda. Alliteratiivselt seotud sõnaühend jääb paremini meelde ning seetõttu ka kergemini püsima kui selline, milles algriim puudub. Teatavatel juhtudel pääseb foneetiline külg fraseemides prevaleerima semantilise üle. Idiomaatika demotiveeritus, semantiline absurd tuleneb tihti alliteratsiooni ning assonantsi vormisunnist.

Loogilis-semantiline motivatsioon puudub näiteks fraseemides nagu tuhat ja tuline 'kirumisvormel; suur rutt', suu ja seljaga 'meeleldi', täis kui tint ~ tinavile 'purjus', valetab nii et suu suitseb (ja habe aurab), käib nina nagis 'uhke', sõnu sööma 'sõnamurdlikult käituma' jne. N. Amosova peab motivatsiooni puudumist sellistel puhkudel häälikulise külje primaadi (ehk hüpertroofia)

eriti ilmekaks näitajaks.³⁷ Lähedase nähtusega on tegemist ka siis, kui deetumologiseerunud sõna asendatakse teisega algriimile vastavalt (ilma et fraseemi üldsisu muutuks), vrd. näit. nice as ninepen-
ce 'äärmiselt täpne', milles ninepence on ninepins
'keegel' deformatsioon.³⁸ Analoogiline on e suuga
teeb suure linna, käega mitte kärbse pesagi (Tartu),
milles kärbse on algse kärje - käre 'rähn' deformat-
sioon, vrd. sū teGè sūrè līnà, käè ei tē kärè pešsā-
gi (Võn).

Foneetilise külje resp. vormi primaat ilmneb uurija arvates ka siis, kui demotiveerunud komponent säilib alliteratsiooni (või riimi) tõttu.³⁹

Lähemate sugulaskeelte ühises fraseoloogias säilivad tihti samad alliteratsiooni- ning assonantsi-
suhted⁴⁰.

Väga selgesti ilmneb vormisuund laenamisel, kui fraseem sobitatakse algriimi liistule. Sks auf den
Kopf stellen vasteina leiame eesti keeles pea peale
pöörama ~ pahupidi pöörama näit. asetama asemel.⁴¹
Kuidas läheb? on otsene tõlge saksa idioomist wie
geht es? Näib nõnda, et samast lähtub ka e kuidas kä-
si käib?: gehen 'minema; käima', mis algriimi tõttu

³⁷ Vt. Н.Н. АМОСОВА, Основы английской фразеологии. Ленинград 1963, lk.86-89.

³⁸ Sealsamas, lk.87.

³⁹ Н.Н.АМОСОВА, tsit. teos, lk.88.

⁴⁰ Vt. F. Vakk, Somaatilisest fraseologiast, Keel ja Kirjandus 1963, lk.669.

⁴¹ Sellele näitele juhtis tähelepanu fraseoloogia uurija F. Vakk.

tingis saksa impersonaalse pronoomeni asemele sõna käsi, somaatilises fraseoloogias ülilevinud elemendi. Vastete puudumine sugulaskeeltes räägib selle vastu, nagu oleks tegemist üliürgse, viipekeelele viitava ühendiga.⁴² Oletatud ühtekuuluvus soome fraseemiga kuinka käypi käteen (NB. ainult Lönnsroti järgi tuntud!) jääb ebaseadlikuks, kuna konstruktsioon on sootuks erinev. Struktuurilt võiks selle kõrvale asetada näit. e saab, jõuab, tuleb kätte. Kuidas käsi käib oleks nõnda alliteratsiooniga tingitud nagu selle variant kuidas käbarad käivad? 'wie geht es' (Wied.; vrd. käbal, käbalas '... Excremente!'). Ka vastus neile tervitusküsimustele - hüü hüpakile käi käpakile - gut und schlecht (als Antwort auf die Frage "wie geht es") - on selgesti algriimi vormitud.

Vormisunni taganttõukamisel sündisid ja sunnivad sellised sõnaühendid nagu nälg noodas 'näljas', suure surmaga 'suure vaevaga', surmas suudlema 'surmasuus olema', nälga nägema jne. Vaevalt need "vanadele tavadele ja arusaamadele" viitavad nagu ^LHakulinen arvanud.⁴³ Eesti nälga nägema kõrvale esineb ka

⁴² Vt. P. Ariste, Kuidas käsi käib? (Keeleühiskondlik vahemärkus). Looming 1946, lk.1071-3.

(Eesti keeles on vastav fraseem küllalt eakas, leidudes juba Gösekenil). Läänemeresoome fraseemide laenamise, ühise kihistuse jm. kohta vt.

X.Рятсеп, Об историческом исследовании фразеологии прибалтийско-финских языков / на материале эстонского языка/. Вопросы финно-угорского языкознания. Москва-Ленинград 1962, lk-d 101-108.

⁴³ L. Hakulinen, tsit. teos, lk. 465.

nälga nühkima samas tähenduses, surmasuus asemel öeldakse - surmaga suudlema. Mõlemad on päris hillised modifikatsioonid ega saa seetõttu urgsetest kujutelmadest mõjustatud olla. Eelnevad näited kinditavad ühtlasi, et algriimi toime ei ole fraseoloogia kujunemisel tänapäevalgi lakanud. Sellisel viisil tekib osa demotiveeritud sõnaühenditest ehk idioomidest selgelt alliteratsiooni ja assonantsi suunaval survele. Kui näit. inglise sõnaühend~~is~~ esi-
neb algriim küllaltki mõõdukalt, siis läänemeresoome fraseoloogias märksa ulatuslikumalt. Samade algriimiliste fraseemide arvukas esinemine erinevates läänemeresoome keeltes osutab juba üksi, et alliteratsioon ja assonants on ka siin väga vanad nähtused.

Kui reduplikatiivsõnu võib pidada enamvähem kindinenuiks, mida elavas keeles enam juurde ei teki, siis alliteratiivse fraseoloogiaga on lugu teine.

Alliteratiivset sõnaühendit eelistatakse lihtsale ühendile. Näiteks valitakse selline adjektiiv, et see vastaks alliteratiivselt substantiivile. Huvitav on jälgida täiendeid, millega iseloomustatakse külma intensiivsust: kalk, kange, kibe, kibras, kole, krõbe, kõva, kõre, kärbas, käre ja kärmas. Tugevat ja valjut külma kuuleb harva. "Statistiliselt" avaldub vormisund esitatud näiteis on otsekui vaheaste lihtsa ja püsiva ühendi (vrd. küdikülm, küpse külm) vahel. Mõningate esitatud sõnaühendite juures

ilmnevad püsiva ühendi resp. fraseemi tunnused: ühe komponendi (adjektiivivi) demotivatsioon (vrd. kibras, käbras, kärmas, külm). Antud näide illustreerib ühtlasi, et alliteratsiooniprintsiip on elujõuline ka tänapäeva keeles resp. fraseoloogias.

Intensiivistavad reduplikatiivsõnad

Algriim on siduv ja suunav printsiip ka nn. reduplikatiivsõnades, mis pika aja jooksul on uurijate huvipiirkonnas seisnud.

Soome keeleteadlane A. Jännes puudutas reduplikatiivsõnu esimesena ja tõi ka hulga näitematerjali,⁴⁴ mida hilisemad autorid on kasutanud⁴⁵. A. Jännes nimetab intensiivistavaid esikomponente a l l i t e r a t i i v s e t e k s t u g e v d u s p a r t i k l i t e k s (alkusoinnulliset vahvistuspartikkelit). Need on sellised sõnad, mida kasutatakse adjektiivide ja adverbide (või muude adverbiaalide) ees nende tähenduse tugevdamiseks (t ä i e s t i, ü p r i s, p ä r i s), kuid mille algupool vaheldub, nii et see allitereerub järgneva sõnaga. Nähtus näivat olevat sündinud nõnda, et rahvas pidas alliteratsiooni kauniks ja väänas esimese sõna meelevaldselt teise sõna algsilbi sarnaseks.⁴⁶ J. Mägiste leiab, et "tunduks sobivamana nimetada kogu kõnealu-

⁴⁴ A. Jännes, Suomen partikkelimuodot. Helsingissä 1890, lk. 87-89.

⁴⁵ Vt. näit. E. Nieminen, Ypö vksin. Virittäjä 1938, lk. 193.

⁴⁶ A. Jännes, tsit. teos, lk. 87.

ne partiklitüüp "alliteratiivse" asemel reduplikaatiivseks". On ju tegemist nimelt sõnatuvede algushäälikute kordumise ega mistahes muusikalise alliteratsiooninähtusega.⁴⁷ V. Niilus oma eriartiklis räägib reduplikaatiivsõnadest.⁴⁸

Kahtlemata kõhikõva, muinamuiste, ubiuus jne. määravalt oluliseks tunnuseks on reduplikatsioon. Ometi ei saa seda vastandada alliteratsioonile, mille olemus seisab samuti kordumises. Vastandamise vastu räägib ka asjaolu, et "kõvendavaks partikliks" valitakse tihti "valmissõna", mis ainult alliteratsiooninõudele sobib ja vastab, näit. küpse külm, pahapalju, pagana palju, põhjapõrguline, uduumbe, udu-uus, uusunine, vägivõõras jne. Etimoloogiline analüüs on tõestanud, et näit. sm vento ~ e võnnu (ühendis ventovieras ~ võnnuvõõras) algne tähendus oli hoopis '(yleensä) pehme'.⁴⁹ Juhtudel, kus ühendi esimeseks komponendiks võetakse "valmis" sõna, millel on oma iseseisev tähendus, peaks olema õigem rääkida algriimist ja mitte reduplikatsioonist. Vormisund tingib vastava esikomponendi nagu rahvalaulus, kõnekäändudes või fraseemides üks sõna tingib teise. Senine termin r e d u p l i k a t i i v s õ n a on seetõttu võrdlemisi ebatäpne, pealegi mahuvad selle

⁴⁷ J. Mägiste, oi -johtimisia reduplikaatiivisia vahvikesanojako? Virittäjä 1927, lk.95.

⁴⁸ Vt. V. Niilus, Reduplikaatiivsõnadest. Eesti Keel 1938, lk. 224 jj.

⁴⁹ Vt. A.T. Inkilä, Vento. Virittäjä 1938, lk.326 jj.

alla ka ühendid nagu risti-rästi, toks-toks, möö-
-möö jne. I n t e n s i i v i s t a v r e d u p l i -
k a t i i v s õ n a oleks konkreetses; ometi säi-
liks sisemise liigendamise ja nimetamise vajadus:
1) tüve täiskordus (iluilus, kahekahekesi, verive-
rev), 2) osaline kordus (kõhikõva, uhuus, võhivõõ-
ras), 3) intensiivistab "valmis", algriimilt sobiv
sõna (uusunine, pagana palju). Teise ja kolmanda rüh-
ma sõnade esikomponendi kohta sobib hästi A. Jännese
termin (alliteratiivne partikkel).

"Üksikud näited viitavad sellele, et vaadeldav
tähenduse tugevdamise viis ei ole täielikult välja
surnud, vrd. näit. pagana palju, põhjapõrguline. Ena-
mik on küll kivinenud ühendid, nagu V. Niilus märki-
nud. Reduplitseerimisprintsip olevat siiski veel
üsnä elujõuline leivu murdes.⁵⁰ Mainitagu, et suhte-
liselt suur osa kõnealuseid reduplikatiivsõnu pärineb
Kagu-Eestist.

Nagu luules lõppriim algriimi kõrvale tõrjub, nii
asendab alliteratiivset-reduplikatiivset tähenduse
tugevdamist mitmesuguste partiklite lisamine adjek-
tiivide ette (maruvihane, purupurjus jne.)⁵¹ Nii
ühel kui teisel on ühesugune, kvaliteeti intensiivis-
tav ja kvaliteeti augmenteeriv ülesanne. Osa tugev-
duspartikleid on iseseisvustunud reduplikatiivsõna-

⁵⁰ V. Niilus, tsit. teos, lk. 230.

⁵¹ Vt. V. Niilus, tsit. teos, lk-d, 230-2.

dest, vrd. näit. sm supi suomalaisen ja työpö tyyni,
aga supi tyyni, e subi-sant,⁵² e võhivastne jne.

Peale liivi ja vadja kasutavad reduplikatiiv-
set intensiivistamist kõik läänemeresoome keeled.
Seda tunnevad ka teised keeled, vrd. näit. turgi
bom boš 'täitsa tühi', tšuvaši sap-sare 'üsna kollane',
ld pičpilnis 'täiesti täis', ung ujdon uj 'tuli-
lius', vadon-vad 'väga metsik', k vilis-vil 'tuli-
uus' jne.⁵³

Deskriptiivset laadi reduplikatiivsõnad

L. Hakulineni arvates liituvad eelmise rühma-
ga tihedasti sellised reduplikatiivsed adverbid,
milles konsonantse algriimiga kaasneb kõrge ja ma-
dalavokaali dissonantsile tuginev siseriim, näit.
huiskin haiskin, hujan hajan, kilin kolin, kipin
kapin, mullin mallin jne.⁵⁴ Nähtus ei piirdu adver-
bidega, vrd. kiiga-kaaga 'viulimäng', kips-kaps
'müra', kitkuda-katkuda jne. See sõnarahm liitub
kaunis tihedasti onomatopoeetiliste resp. deskrip-
tiivsete sõnadega.⁵⁵ Rohketele ja mahukatele uuri-
mustele vaatamata võeti vastav inglise keele mater-

⁵² Vt. E. Nieminen, tsit. teos, lk.194, Vt. V. Niilus,
tsit. teos, lk. 232.

⁵³ Vt. V. Niilus Reduplikatiivvormidest soome-ugri
keeltes. Eesti Keel 1938, lk.158, V. Niilus, tsit.
teos, lk.227-8; E. Nieminen, tsit. teos, lk.191.

⁵⁴ L. Hakulinen, tsit. teos, lk. 465.

⁵⁵ Vrd. Г. Пауль, Принципы истории языка, Москва
1960, lk.220.

jal alles hiljuti taas vaatluse alla.⁵⁶ Algriim ning vokaalide dissonants kuuluvad selle sõnarühma olemusse, vrd. K. Hanseni terminit R e i m- und A b l a u t v e r d o p p e l u n g e n. Seda laadi reduplikatiivsõnu tunnevad väga paljud keeled (vrd. näit. sks Wirrwarr 'virrvarr' Klingklang 'teat. heli', Schurlemurle 'pettus, surimuri', ing criddle-craddle 'viulimängu kohta', jelly-belly 'paks isik', copper-dropper 'püss', pr drelin-dre- lon 'tin-tin' jne. Alliteratsioon ning assonants esinevad seda laadi sõnades näit. usbeki keeleski.⁵⁷ Algriimi üldsus siin tõendab selle ürgsust üldse. Tihe kokkukuulumine deskriptiivset laadi sõnadega viitab samuti, et alliteratsiooni ning assonantsi puhul on tegemist keele loovate teguritega.

⁵⁶ K. Hansen, Reim- und Ablautverdoppelungen. Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik 1964, lk. 5 jj.

⁵⁷ Н. Абдурахманов, Парные слова в современном узбекском литературном языке. Автореферат. Ашхабад 1962, lk. 7-8.

LÄÄNEMERESOOE ALLITERATIIVSET

FRASEOLOOGIAT

e aadama-aegne 'igivana': âDama-aekseD kahvariD
 'kahvliD' (Kod)

~ sm Aatamin aikainen id.; vrd. ajast ning
arust

e ei ole abi ega armu 'ei ole tuge ega toetust':
sellest lapsest ei saa kedagi abi ega armu (Hls),
 vrd. abiarm 'kaitse, tugi' (Nõo, Krk), ku sull
enDäl jeuDuij ole, aBi armu eij olè mitte koSteGi
lütta (Nõo)

e abi andma 'aitama' (Kuu, Lüg, Iis, Juu, Koe, Puh,
 Lut); abi andma 'Hülfe gewehren' (Wied.)

~ sm antaa apua 'bidraga, kontribuera, lemna
 hjelp' (Lönnr.)

e aedu ajama 'lõhkuma' (KJn, VJg), lehma roju ajab
aèDu (VJg)

e aega andma (Kuu, VNg, Lüg, Vai, Jäm, Mar, JMd, Krk,
 Kõp, Har, Se); anna aega 'habe Geduld' (Wied.)

e ahka ajama 'valetama': mis sa ahka âD! (Kam), vrd.
 sm laskea luikuria 'valetama';
 vdj häm pāb i sōnā sekkā 'ta paneb ka soola sekka;
 valetab' (NVK 186)

- e aia ja hange vahele jääma 'peavarjuta jääma'
(Jõe, Kuu, Lüg, Ans, Mar, Juu, Lai, Kod, Har,
Lut)
- e ajast ning arust 'vananenud' (Jõe, Kuu, Lüg, Ans,
Mar, Juu, Kod, Lai, Har, Lut), vrd. aadamaaegne
e aru andma 'Auskunft, Bescheid, Bericht, Rechen-
schaft geben' (Wied.)
- e haisu ajama 'nuuskima' (Lüg, Mar, Juu, KJn, Hls),
koer aëaB jänese aisu (Kei)
- e hammast heitma 'tõrelema, sõnelema; naljatama':
ma? tahä sukka hammast heittä?, siš muū sä suä
rahü (Se) nalä mē lega eks hīDeittäis hammast (Se);
hammast heitma teise peale 'Einem etwas nachtra-
gen' (Wied.)
- e harjast püsti ajama 'vihaseks saama' (Ans)
Vrd. sm vihan vimmoissa 'vihane olema'; suuttua
silmittömästi 'meeletult vihastuma'.
- e harja heitma 'taplema' (Lut), mehe? heitva? har-
ja
- sm heitää hukkaan 'minema visata'
- sm on helppo hengittää 'head elutingimused'
- sm huutaa kuin henkensä hädässä 'hingehädas hüüdma'.
- sm herätä henkiin 'toibuda, teadvusele tulla'
- sm (vallitsi) hiiren hiljaisuus 'valitses hiir -
vaikus, hauavaikus'

sm tekee työtä hiki hatussa 'töötab higi otsa ees'

sm hiljainen hissukka 'vaikne inimene, tossike'

sm ei tule hongalle ei haavalle 'vastumeelne, maitsetu', vrd. struktuurilt ühtivat e seal ei pease hiir ei harakas 'da kann Niemand hindurch' (Wied.).

e hinge heitma 'surema' (Kuu, Lüg, Iis, Vai, Jäm, Mih, Vän, Tor, VJg, Kod, Plt, KJn, Trv, Nõo, Krl, Rõu), akkas inGe eitma ja temBas vīmist (Mar); hinge heitma 'sterben' (Wied.), viskas vedru varna, välja

~ sm heittää henkensä id., vrd. muuttaa tuonen tuville, muuttaa manan majoille, päättää päivänsä id.

e hulluks heitma 'sich toll stellen' (Wied.), vrd. vdj vet, mennäz jo i mēled mettšā 'vaat, meeled lähevad juba metsa'; tämä niku muiza mēlīzā 'hullumeelne, ta on nagu muudes meeltes' (ESA VI, 168)

e hõngu haarama 'õhku ahmima, hingama; puhkama', ma^h hārā heṅGu, siš ma jälle lähā (Har), min no lezädä[?] veitkes, hārā heṅGu (Se).

sm hyvä hyppysistään 'osav, kuldsete kätega'

sm hännän heiluttaja 'sabaliputaja, lipitseja'

sm ihmisten ilmoilla 'avalikult, kõigi nähes'

e ihu ja hingega, ihul-hingel, ihust-hingest 'tervenisti, kogu jõuga, (Lüg, Khk, Kod, Krk) kül ta tahtis ihu ja engege, aGà es sâ (Krk), teki kehe tüöd ihu enne puolt (Lüg), sa püitsid ihust iñgest (Lai), ihul hingel, ihu hingega 'mit Leib und Seele, von ganzene Herzen' (Wied.),

vrđ. sm paki paraastaan '(püüdma) kogu jõust'.

Vrd. ihuhing 'kogu olemus'.

e rääkima iidamast ja aadamast 'lobisema tühjast-tähjast' (Khk, Plt), eit vadistas sîn keik suGu üDiseid îDamast uâDamast kokku (Kad), ajavaD jut-tu îDamas ja âDamas, ilma ja muâD (Kod).

vrđ. sm puhua tuulen tuomaa 'lobisema, mis sülg suhu toob', puhua palturia, puhua pätyä, puhua puuta heinää 'lobisema'.

e ilmast ilma 'pidevalt, alati' (Jõe, Lüg, Khk, Vig, VMr, Kod, Äks, Plt, Hls, Krk, Kam, Râp, Lut).

e isa eaks ja poja põlveks 'kauaks ajaks' (Jõe, VJg, Koe, Rak) see käib isa eaks ja poja põlveks, tütrelle veel tükist ajast (VJg), ... tütretütrel tükiks aaks (Koe).

~ sm kestää isän iän ja pojan polven. id.

e isa igine ja poja põline 'ürgne, põline' (Khk, Vll, Phl, Käi). isa iidne ja poja põline (Muh), see on iZâ îlne ja poja põline (Ris),

vrđ. vđj sel_ēb_ē_iṭṭṣā 'sellel pole iga'
(Oeldakse vastupidava asja kohta) (ESA X, 254)

e jalgu jalutama 'spazieren' (Wied.)

e jooksujalu 'joostes'

~ sm juoksujalassa, juoksujalkaa

sm joutua joran (joutavan) jäljille 'kellegi peale
pahane olema, viha kandma'

e jutu jatkuks 'zur Verlängerung der Rede, um die
Unterhaltung nicht ausgehen zu lassen' (Wied.),

~ sm jutun jatkoksi id.

e jälge jääma 'auf dem rechten Wege bleiben' (Wied.)

e jääge jumalaga 'lebt wohl' (Wied.), vrđ. ole
tuhandeks terve.

e kaela katki kiitma, kartma 'übermässig loben,
fürchten' (Wied.).

e kahju käima 'betteln wegen eines Schadens, den
man erlitten hat' (Wied.)

sm kalman kalpea 'surnukahvatu'

sm kapsahtaa kaulaan 'kaela langema'

e keeled käivad tema peale 'er ist im Gerede'
(Wied.), vrđ. rahva suhu saatma;

~ sm kuuluu kummia 'liiguvad kuulujutud'

e keelt kandma 'kaebama, klatsima, taga rääkima'
(Ksi, HJn, Koe, Krk, Plv) kaññàB kīlt̃ teīṣè pèà-
le ilma aèḠu (Ksi)

~ sm kantaa kieliä (kieltä) 'löpa med lims-
tången sgvallra' (Lönnr.); keelekandja
'latatara, tagarääkija' (Emm, Hag, Juu, Vai,
Kod, Hls, Krk, Plv, Har, Se). sie on üks
kieleGanDja inime, eGa ta müD oska réak-
kiDa kui teist taGà (Hag)

e keelt kastma 'jooma', keelekaste 'jook' (Jäm,
Khk, Muh, Rei, Tõs, Tor, Ris, Juu, Ann, VJg, Kuu,
Lüg, Trm, Plt, KJn, Trv, Krk, Hel, Plv, Rõu, Vas,
Räp), kēlè kašte üks mārG ikke ô, üks jōk. aņņā
ma kaštā omā kēlt koā (Tõs)

e keelt kulutama 'tühja, tarbetut juttu ajama'
(Krk)

e ei keela ei käsi

~ sm en kielä en käske id.

~ vps en kēltä en käske id.

sm peukalo keskellä kämmentä 'käpard, oskamatu'

sm kiertää ja kaartaa 'põiklema, kõrvale hiilima'

sm kiljuvalla kiirellä 'tulise kiiruga'

sm on kipeän kirjoissa 'veidi haige'

e kirik keset küla 'kompromiss, 'mõlemad pooled
rahuldatud': teeme nii, et kirik keset küla
(RKM II 9, 375(27) < Rap)

~ sm kirkko keskelle kylää, id.

~ vdj panimma tšerikō tsülläsē 'panime kiriku
külasse' (BSA VI, 175)

- e kirjuta kõrva taha 'pea meeles'
~ lv kērat kuora tagā id. (ESA V, 232)
- sm väittää kiven kovan 'visalt vaidlema, kindlalt kinnitama'
- sm huutaa kohti kurkkuaan 'täiest kõrist karjuma'
- sm tehdä konnan koukkuja 'koerustukke tegema'
- e koju käima 'külastama': tema läks koju käima
'er ging nach Hause zu Besuch (Wied.)
- e korstnasse kirjutama 'laenatust ilma jääma'
~ lv se vēlga un kēraṭtemist kuorššēnēz 'see
vōlg on kirjutatud korstnasse' (ESA V, 232).
- e kuidas kuskil
vrd. sm miten missäkin.
- sm ei kunnian kukko laula 'kukk ei laula au ; see
asi lõpeb halvasti'.
- sm kuollut ja kuopattu 'asi on ammu lõpetatud'.
- sm ei ota kuuleviin korviinsa 'ei tee kuulmakski'
- sm meni kuin kuumille kiville 'midagi ei jäänud
järele'.
vrd. e läks kui kerisele.
- e rääkima kurtidele kõrvadele
~ sm puhua kuuroille korville, id.
- e nii et kõht kõveras 'suure vaevaga': taššisin nī
eṭ keṭt keveras (VJg).

- e raha sai kõrtsi kõrva pandud 'dieses Geld wurde zum Krüge gelegt' (Wied.)
- e kuulab kõrvad kikkis (Kuu, Vai, Kod, Trm),
vrd. sm kallistaa korvaansa 'tähelepanelikult kuulama'
vdj kūntāp, kervad, örtsillā 'kuulab tähelepanelikult' (ESA VI, 167),
vps koverta itšes korv 'painuta oma kõrv;
kuula tähelepanelikult.
- vdj nī on kevi kõuhā niku krotti māz 'ta on väga vaene' (ESA VI, 166),
vrd. e vaene nagu kirikurott.
- lv rabbēm kādūd kuibbē 'veame kihla' (ESA V, 230)
- e käed käima laskma 'zuschlagen', lase käed käima
'rühre sich' (Wied.)
- e käest kätte 'aus der Hand in die Hand, sogleich' (Wied.)
~ sm kädestä käteen 'ur hand i hand' (Lönnr.).
- sm käden käänteessä 'silmapilgu jooksul'
vrd. siinä silmänräpäyksessä 'silmapilkselt'
- sm kädestä kärsään 'ur handi mun' (Lönnr.),
vrd. e elama peost suhu.
- e kuidas käsi käib 'wie geht es' (Wied.).
- sm kääntääkelkkansa 'suhtumist muutma', "kelku pöorama"

e kõssis ja kõveras (Plt)

e köökus ja kõveras (HJn)

e leiba luusse laskma 'pärast sööki puhkama'
(Vll, Tor, Juu, Amb, Kuu, Trm, Kod, Plt, Hls,
Plv).

sm hänelläkään ei ole leveä leipä 'temagi ei ela
paremini; temagi leib pole kergem'.

e sellel mehel on lips läbi (ERA II 197, 120
(134) < Hlj)

vrd. sm hän on mennyttä miestä, ta on kadu-
nud mees!

sm tule luku laulun pärast, vrd. e. pill tuleb pi-
ka ilu peale.

sm ei lyöden eikä lykäten (saa laiskaa liikkeelle)
'ei lüües ega lükates (saa laiska paigast)'

sm lyödä laimin 'hooletusse jätma'.

sm lyödä leikiksi 'naljaks pöörama'

e läksid maad ja majad,

vrd. sm meni talot ja tavarat 'kõik kadus;
krahh'

sm maailma musteni silmissä 'silme ees läks mustaks'

~ vdj nī ettüZin, etti keik mā iuma mutteni
'nii ehmusin, et kõik maailm läks mustaks'
(ESA VI, 168).

e maast madalast 'lapsepõlvest peale' (ERA II 153, 527(43) < Hlj), 'von klein auf, von Kindheit an' (Wied.),

vrđ. sm pienestä pitäen

sm ei ole nähnyt mailla mantereilla 'ennenähtamatu'

sm päivä menee mailleen 'päev kaldub õhtule'

e omas meeles mõtlema 'bei sich selbst denken' (Wied.)

e meelest (ära) minema 'vergessen werden' (Wied.)

~ sm mennä mielestä, vrđ. meelest maha minema (Tallinn)

e meelt mööda 'allmählich, vorsichtig, mit Bedacht' (Wied.)

~ sm mieltä myöten 'efter behag' (Lönnr.)

~ vđj eb_ennu mēltā mō 'ei olnud meelt mööda' (ESA VI, 174)

~ vps mielt me 'meelt mööda'

vđj veittēb_entā kui metn māta_mūtā 'lohistab end nagu luud maad mööda' (laisa kohta) (ESA X, 256)

sm mielin määrin 'soovi, tahtmise järgi'

e ei ole mees ega miski 'kehv mees'

~ sm ei ole mies eikä mikään id.

sm ei mittaa eikä määrää 'ei otsa ega äärt'

- e mure muserdatud,
vrd. sm maailman murjoma 'maailma poolt muserdatud'
- e must mure (Vas), vrd. sm mieli mustana 'halb meeleeolu', meili matalalla 'rõhutud meeleeolu', meili myrtyneenä 'halb meeleeolu'
- e must kui murjan (Vai, Lüg, Juu, VJg, Trm, Kod),
~ sm musta kuin murjaani id.
- e meelt muutma
~ sm muuttaa mieltä 'dära!' muuttaa mielen-
sä 'förändra tanke, åsigt' (Lönnr.)
- e käib nina nagis 'uhke, upsakas' (ERA II 167,
202 (48) < Kuu),
vrd. sm nostaa nokkaansa 'eputama, upsakas olema'
- sm vääntää niskat nurin 'kaela käänama kahekorra'
- e nälg noodas 'näljas' (Trm)
- e nälga nägema 'hungern' (Wied.)
~ nähdä nälkää id.
~ vps nähda nalga id.
- e nälga nühkima 'nalgima' (Krk)
- e pahaks panema (Muh, Mar, Mär, Ris, Hlj, Lüg, Iis, KJn), vrd. paljuks panema, patuks panema
~ vdj elkää pankā pahassi 'ärge pange pahaks'
(ESA VI, 169)

~ sm panna pahakseen, pahaksi 'närkästyä,
laukkaantua'

e paljuks panema 'pahaks panema' (Lüg, Vai, Khk,
Muh, JMd, Kod, Plt, KJn, Trv, Puh, San, Plv, Urv,
Har, Vas), inimesed panevad tätä paljošt, et miä
poisiGa makàn (Vai)

e pakane paugub: pakasepoiss on õues paugutamas
/E 419 17(33) < Kuu/

~ sm pakkanen paukkuu id.

~ vps pougup pakkaine id.

e pakku panema 'põgenema': temä pan'DZ pakku,
läits ärä ist (Krk),

vrđ. sm puikkia pakoon, pōtkiä pakoon id.

sm kova pala purtavaksi 'kõva pähkel' raske üles-
anne'

sm panna parasta pöytään 'parimat lagedale tuua'

lv panüb beñk päe pitkël 'piinab; paneb pingipeale
pikali' (ESA V, 227)

e paras paar,

vrđ. vdj näd ned enna päri parkkunaizeD 'nad
on paras paar' (ESA VI, 169)

e paremaid päevi nägema

~ sm on nähnyt parempiakin päiviä id.

~ vps nägiz i parembad päivad id.

- sm parhaasta päästä 'suuremalt jaolt'
- e parti panema 'kogunema': linnù paneva partti,
lāvē lāmmele māle (Trv)
- e patuks panema 'pahandama' (VNg, Vai, Muh, Mär),
vrd. pahaks panema, paljuks panema
- e paika pidama 'tõele vastama'
~ sm pitää paikkansa id.
- e pea peale pöörama 'segamini ajama, pahupidi
pöörama'
- e pead pandiks andma, panema
~ sm antaa vaikka päänsä pantiksi id.
- e pead parandama 'pohmeluses pisut viina võtma'
(Khk, Muh, Rei, Tor, Ris, Koe, VNg, Lüg, Vai, Kod,
Plt, KJn, Krk, Plv, Har, Rõu)
~ vdj umalikaz piäp pā prāvittā 'purjus, peab
pead parandama' (ESA VI.170)
- e pea pulki täis: nenna piä pulkke täis, ei tiä
kohè minnä (Kod)
- e peaga vastu seina peksma 'ületamatu takistusega
heitlama' /E 41999(44) < VMr/
~ sm puskea päänsä seinään id.
- e peast põrunud 'loll, rumal' (Muh, Mär, Kse, Koe,
VNg, Hlj, Lüg, Trm, Trv), vrd. peast pehme; sie
inimene on piast perunD, rākiB ninta rumala juttu
(Lüg), on kui puuga pähe saanud.

vrđ. sm. pehmeä päästään 'rumal', on kuin puulla päähän lyöty 'rumal',

vdj tämmä pāz on pöllü 'rumal, tema peas on tolm' (ESA VI, 171)

e peenike peas (pihus) (VNg, Lüg, Khk, Muh, Mar, Tõs, Hää, Ris, Juu, JMd, Trm, Kod, Plt, Krk, Krl); nüüd on peenike pihus 'jetzt geht es knapp her' (Wied.), vrđ. ei ole punast pennigi,
sm ei penni pyöryläistä 'ei ole pennigi'

sm pieni mutta pippuri 'väike aga nobe'

e pihta panema 'peale lööma; ära varastama' (Khk, KJn); pihta panema 'prügeln' (Wied.)

e pihu ja põrmu 'väga palju': küi olli rahvast, ku pihu ja põrmu kokku tullu (Krk); see on nii täis kui pihu ja põrm 'es kribbelt und wimmelt' (Wied),

vrđ. sm miestä kuin meren mutaa 'palju rahvast', kaiken karvaista väkeä 'kõikvõimalikke inimesi'

e pihuks ja põrmuks 'kildudeks' (Khk, Muh, Mär, Tõs, Hää, Koe, VJg, Trm), pihuZ ja põrmuZ teGema õttašše, kui sâ asja katki tēD et tāsť anām keDĀGĭ järGi ei jĕ (Mar); pihuks ja põrmuks tege-ma 'kurz und klein machen' (Wied.), pihuks pek-ma 'zermalmen' (Wied.),

vrđ. vdj lei puŗrū purussi 'lõi pihuks ja põrmuks' (ESA VI, 170)

e piipu (põlema) panema 'eine Pfeife anrauchen',
(Wied.)

vrđ. sm panna piippuun id.

e piiri panema 'üंबर piirama' (Krk, Har, Rõu,
Vas)

e pikisilmi 'sügava ootusega' (Jõh, Vai, Rei, Hää,
Rid, Plv, Har)

~ lv pitkät silmadäks 'langäugig, gierig,
mit verlangen' (Kett. LW 370)

~ sm olemme pitkällä silmällä odottaneet
teitä 'vi bafva enträget väntat på er'
(Lönnr.)

e pikki ja põiki 'põhjalikult, igakülgselt'

~ sm pitkin ja poikin id.

e pikkpäev 'vanadus' (Hää), 'aeglane inimene' (Har),

vrđ. sm vetää viimeistä virttään 'vanadus'

sm panna pillit pussiin 'lahkuma'

~ e pillid kotti panema 'lõpetama, lahkuma'

e pill pihus 'häda käes',

vrđ. sm hukka hyppysissä id.

e pill tuleb pika ilu peale,

vrđ. sm tulee luku laulun pärast 'pärast
rõõmu tuleb kurbus'

e pilve panema 'pilve minema', paneB pävä pilve
(Khn)

- e pintslisse panema 'ära sööma' (Khk, Ris, VNg, Iis, Kod, Pil)
- e piripill 'viriseja, nutja' (Kuu, Iis, Jäm, Khk, Muh, Mär, Tõs, Tor, Ris, Juu, Koe, VJg, Kod, KJn, Trv, Har); 'Weiner' (Wied.), piripott id. (Mär, Koe, Ris, VJg; Wied.)
- sm pistää päähän 'meelde turgatama, pähe torkama'
- sm pitemitä puheitta 'pikema jututa'
- sm pohjan perillä 'kaugel põhjas'
- sm pojan pallero 'poisipõngerjas'
- sm polkea paikoillaan 'paigal tammuma'
- e puhas kui pruut pulma laupäeval (ERA II 264, 15(10) < Kul),
vrd. sm puhdas kui pulmunen 'puhas'
- sm puhesi puhumaan 'hakkas rääkima'
- sm hänestä on puhti poissa 'väsinud'
vrd. e võhm väljas id.
- sm puhua itsensä pussiin 'lobisemisega kitsikusse sattuma'
- sm ei se puhumisesta parane 'sõnadega ei aita'
- e punased püksid 'keretäis'
~ lv āndē puññist bikšēD 'peksa andma' (ERA V, 227)

e nagu puuga pähe saanud. 'rumal; jahmunud'
~ sm on kuin puulla päähän lyöty 'rumal'
~ lv neikku pūkkēks um pāzē sōnd 'rumal'
(ESA V, 236)

sm on kuin puusta pudonnut 'äkki ilmunud'
vrd. ee nagu taevast kukkunud id., nagu kuu
pealt kukkunud 'taipamatu', vööras olukor-
ras'

e põhjast põhjani 'põhjalikult, täielikult' (Koe,
Kod, KJn, Hls, Krk), rākkisime selle asja keik
peh̄jast peh̄jani ā (Mär), temä keneleš ende elu
peh̄jast peh̄jani (Krk),

e põske pistma 'sich es wohl schmecken lassen'
(Wied.)

~ sm pistellä poskiinsa. id.

e päevast päeva 'von einem Tage zum anderen' (Wied.),
vrd. sm päivät pääksytysten, päivät päästään id.

e paeapõhjane 'viimane laps' (Krk),

vrd. sm pahnan pohjimmainen 'viimane õdedest'.

e pärapõhjani 'põhjalikult, lõpuni',

~ perin pohjin id.

sm pääsi pälkähästä 'raskest olukorrast välja saama'

vrd. päästä paremmille päiville

vrd. päästä(ä) pulasta 'puudusest pääsema, üle
saama'

- e raha kui raba 'väga palju raha' (Lai, Kaa), temal on raha kui rahka (Wied. IÄLE, 250)
~ sm on rahaa kun roskaa id.
- e saba selga võtma 'ringi jooksmat' (Jõe, Lüg, Mär, Ris, Koe, Har), sapa seljäs juoksep sije ja sinne, elku inimest ehk luoma, paikale ei seisa kuski (Lüg); saba seljas 'froh, unbesorgt' (Wied.)
- e läks saba ja sarvedega 'tervenisti, täielikult'
vrd. sm kynsineen karvoineen id.
- sm ei hänessä ole sanan sijaa 'tema kohta ei ole midagi halba öelda'
- sm ei häntä sanoissa solmita 'teda ei vea alt'.
- e sant sõna 'nõidus, kaetus' (Mar, Aud, PJg, Juu, Jür)
- e sarved seinas 'jõude' (Kuu, Mar, Mär, Tõs, Ris, Juu), nüid ma lüõ aga sarved seinas 'ei tee enam midagi' (Muh)
vrd. lv pa'njälga pägud vastē päuvē ja peislē
'ära tee midagi (pane jala päkad vastu päikest ja peesitle) (ESA V, 228)
- e sarved soojad 'joobnud' (Jõe, Kuu, Lüg, Mar, Tõs, Juu, Trm), vrd. täis kui tint, viinaga vettinud, pudelile põhja vaadanud, palju suhu saanud,
sm on hienossa hiprakassa, ei ole köyhä ei kiipeä, se lankeaa luonnastaan id.

- lv üo pōttil' puojē vañt'len 'on pudelile põhja vaadanud' (ESA V, 235).
- e sauna saama 'peksa saama'
~ lv kiilmē souñē sãñD id. (ESA V, 237).
- e selge sõnaga (ära) üttelema 'otsekoheselt üttelema'
vrd. sm suorin sanoin id.
- e selge südamega 'aufrichtig' (Wied.)
- lv sidãm um salãndãt 'armunud, süda on varastatud'
(ESA V, 237)
- e silmi peast sööma 'kiusama, kahju tegema' (Mar, Tõs, Hää, Ris, Juu, VJg, Trm, Kod, Muh, Mär, Kse), tã sõB mo silmãD piãst ã. meni sohke kuri, tige inimene (Tõs)
~ lv sieB silmãD pãstē uĩzē 'on väga vihane ja tuleb kallale (sõõb silmad peast välja)
(ESA V, 239)
- sm siinä silmänrypäyksessä 'silmapilkselt',
vrd. lv sĩlmapilkkêks 'im augenblick' (Kett. LW 370),
sm kãden kããnteessã 'silmapilgu jooksul',
- e silmast silma 'Angesicht zu Angesicht' (Wied.)
~ sm silmãstã silmããn 'från öga till öga'
(Lönnr.)
~ vdj miã tãmmã kutsun, i nã tãmã jutleB sũssa suhhē i silmãssã silmã 'ma kutsun ta ja las ta ütteleb suust suhu ja silmast

silma! (Mati k. KKI SU, Ariste)

vrđ. lv ma_tā' mmēn eñtsēn kīttis silmē 'ich
sagte ihm selbst das ins gesicht' (Kett.LW
370)

vrđ. e ei pūsi pudeliski paigal 'liikuv, pu-
simatu', vrđ. sm on kuin sijaton sielu id.

sm silmät sirrillään 'silmad kissis'

vrđ. vđj silmät tsillillā 'silmad pungis'
(ESA VI, 172)

lv se miñnēn siškiz silmē 'see torkas mulle silma'
(ESA V, 238)

lv nei pi' mē, ku nei veib s^uořmkkēks silmē siškē
'väga pime, nii pime, et ei näe sõrmege silma
pista' (ESA V, 240)

e silma viskama 'huviga vaatama' (Khk, Mus, Mär,
Rak, Lüg), vāDā kui kenāD tūDruGuD, vīsķe nuīD
sijma kā (Khk)

e rahva suhu saatma 'in's Gerede bringen' (Wied.),
vrđ. keeled käivad tema peale, sm kuuluu kum-
mia 'liiguvad kuulujutud'

e ei saanud suhu ega silma 'üldse mitte, ei mida-
gi' (Lüg, Tõs, Ris, Juu, Koe, Kod, Krk), anDa as
silmā pištā ei suhe tsusaDa 'ei antud midagi süua'
(Rõu), nī vaēseD, pēle suhū eGā silma pista (Mär);
ei antud suhu ega silma 'ich bekam dort nichts
zu essen noch zu sehen' (Wied.)

~ sm hän ei saanut suuhunsa, ei silmäänsä
'fick icke det minsta'. (Lönnr.).

e suisa suhu üttelema (Koe, Nis, Hag, Kse), 'gerade in's Gesicht sagen' (Wied.)

sm suistaa suunsa 'vait jääma, suu kinni panema',
vrd. soukempaa suuta 'vaikima, hoidma keelt ham-
maste taga'

e sukk ja saabas 'lähedased, ühel nõul': ühel nõul
kui sukk ja saabas, püks ja perse, kints ja kalts
(Koe), Na om ku sukk ja saabas (Krk)

e surma saama

~ sm saada surmansa id.

e surmaga suudlema (Kad), vrd. surm suu ees.

e surma suus 'suures hädaohus'; (Juu, Plt) surm suu
ees (Emm, Kse, Ris, Juu, Koe, Kod), .. juures
(Kuu, Mar, Hää), ... veeres (Krk)

~ sm joutua surman suuhun, vrd. on kuoleman
kielissä 'surmasuus', vrd. on tuonen turpees-
sa id., olla kuoleman käsissä 'ligga fördö-
den' (Lönnr.)

~ vdj tänän elin surmanna süza 'täna olin sur-
ma suus' (Mati k., KKI SU Ariste).

e susi teda söögu

~ lv las tända sudūt siegēD 'mögen ihn die Wöl-
fe fressen' (Kett. LW 362)

- vrđ. sm pirut hānet perikōōn 'susi teda sōōgu'
- e suud-silmad 'nāgu': (sōimas) suud-silmad täis
(Ans, Khk, Jaa, Pōi, Muh, Emm, Mar, Mār, Tor, Ris,
Juu, VJg, VNg, Trm, Kod, KJn, Krk, Plv, Rōu);
suu-silmad 'Gesichte' (Wied.), suhu ja silmi üt-
lema 'in's Gesichte sagen' (Wied.)
- ~ sm sai hävetā suut silmāt täyteen 'sai süga-
vat häbi tunda'
- ~ vdj seimaz minua sūt silmāt täünēā 'sōimas
minu suud-silmad täis' (Vdj Pum KKI SU, Ariste)
- ~ lv sīlmaD sūd uidē tādēD 'silmaD-suud häbi
täis' (ESA V, 239)
- e suud sekki möōda seadma 'sissetuleku järgi väl-
jaminekuid seadma' (Ha)
- sm lähti suu sanan lausumatta 'läks sõnalausumata
minema'
- e suu sarvest 'sōōmatarbeta': Ega sinugi suu sar-
vest ole (Amb).
- e suu seks saama 'maitσμα' (Mar).
- e suu ja seljaga 'meeleldi, avasūli': sē on üks ea
asi, seDā veētā kohē sū ja seļlaga vāsta (Juu)
- e suure surmaga 'suure vaevaga': sain sūrē surmaga
vālmis (Koe), Krk
- ~ sm en suuriksi surmikseni 'mitte mingil ju-
hul, tingimusel'

e suure suuga sööma, rääkima, naerma (Lüg, Kuu, Khk, Ris, Juu, Koe, VJg, Kod, Krk, Kam, Urv),
suure suuga inimene 'lobiseja' (Plt, Rõu); suure suuga sööma 'mit Appetit, mit Begierde essen' (Wied.)

vrđ. sm syödä suuhunsa 'ahnelt sööma, õgima'

e suurt saama 'midagi saama': piän vaeva nägema
temä tuöga ja isè midagi sest suuremad ei sâ (Jõe),
pole merest tänä sūrt midagiD sând (Khk)

e suu sisse valetama 'in's Gesicht lügen' (Wied.).

e valetab nõnda, et suu suitseb (Lüg, Kuu, Muh, Mär, Tõs, Tor, Juu, Kse, VNg, VJg, Trm, Plt, Plv),
valettab nî et sū suitseb ja aBe aùrab (Plt)

e nii hea, et sulab suus

~ sm niin hyvää että suussa sulaa id.

~ vdj nî eli mā'iamä uvä pīrga, keik suñhē

sunab 'nii maailmatu hea pirukas oli, et sulab suhu' (Mati k., KKI SU, Ariste)

vrđ. e suus sulama 'leicht auszusprechen sein' (Wied.)

e suust suhu 'unter vier Augen reden' (Wied.),
jutt jookseb suust suhu ja käest kätte 'die Gesichte verbreitet sich von Einem zum Anderen' (Wied.)

~ sm suusta suhun 'mutligen, utan omsvep, direkt, på tumanna hand' (Lönnr.)

~ vdj miä tämmä kutsun, i nā tämä jutlēB süesa
suñhē i silmässä silmä 'ma kutsun ta ja las
ta ütleb suu suu ja silm silma vastu' (Mati k.,
KKI SU, Ariste)

~ lv ne rekkändēbēD sūst sūzē 'nad rāägivad
suust suhu' (ESA V, 240)

e sõna saama 'teadet saama' (Lüg, Mar, Kse)

~ saada sana 'fā, hēmta bud' (Lönnr.)

e sõna saatma (Kuu, Mar, Koe, Juu, Kse)

~ sm saattaa sana 'föra ett budskap' (Lönnr.)

e ei saa sõna suust

~ sm ei saa sanaa suustaan, vrd. on ihan suus-
ton sanaton 'on täiesti kõnevõimetu, oimetu'

~ vdj nī eittuzin, ev veinnu keik señnā sūssa
juenna 'nii ehmusin, et ei saanud sõnagi
suust' (ESA VI, 173)

e sõnu sööma 'mitte sõna pidama', sõnasööja 'sõna-
murdlik inimene' (Lüg)

~ sm syödä sanansa, sanansa syöjä id.

~ lv ta sieb eñts señad järà 'ei pea sõna'

e sõnu saama 'sõimata, riielda saama' (Mar, Koe, Kuu,
Lüg, Krk); 'schelte bekommen' (Wied.),

vrd. sm syytää solvauksia suustaan 'sõimama'.

e ei pane sõrme sõrme peale 'laisk',

vrd. sm ei pane rikkaa ristiin id.

e sööge ehk säästke /E 57 066(37) < VNg /

vrd. sm siinä on syödä ja säästää 'külluses'

e söömata suuga kuulama 'mit offenen Munde hören' (Wied.),

vrđ. lv vañtleB sū vāldin 'vaatab suu ammuli'
(ESA V, 240).

e sööme kui saame 'lasst uns die Gelegenheit wahr nehmen' (Wied.)

e süda langes saapasäärde 'väga ehmuma, kartma'
(ERA II 266, 118 (241^c) < Sim),

vrđ. sm saa olla sydän syrjällään 'ehmuma',
lv sidām um hiksēD sizāl sa'ddēn 'ehmus, hakkas kartma' (ESA V, 237).

e südant (seest) sööma 'kiusama, vaevama, muret valmistama' (Khk, Emm, Tõs, Kul, VJg, Lüg, Trm, Krk),

vrđ. sm sydäntä särkee 'südant ängistab',
se ajatus syöpi sydäntäni 'förbittrar mig sinne' (Lönnr.)

e rääkima, mida sülg suhu toob (Lüg, PJg, Mih)

~ sm puhua mitä sylki suuhun tuo, vrđ. puhuu paljasta palturia, puhui tuulen tuomaa id.

sm mennä syyhymättä saunaan 'sinna vahele segada, kuhu pole tarvis'

~ vdj elä hüppä sühumättä saunā 'ära mine sügelemata sauna; ära pista oma nina sinna, kuhu pole vaja' (NVK 186)

sm on syytä sysissä jos sepissäkin 'mõlemad on süüdi'

sm tarmonsa takaa 'jõudu säästmata'

sm tarttua toimeen 'tööle hakata',

vrd. e käsi külge panna

sm teillä tietymättömillä 'teadmata kus'

sm teki tepposet 'pettis'

e terve tōsi 'sulatōsi' (Kse), se oli nuiit terve
tezi, mis ta reakkis (Juu), vrd. tuline tōsi,
tōesti tōsi,

sm totinen tosi , täyttä totta

e kadus kui tina tuhka (Khk, Kaa, Ris, Juu); 'er
verschwand wie Zinn in der Asche' (Wied.), vrd.

kadus kui vits vette

~ sm katosi kuin tina tuhkaan; vrd. meni ettei
kuu kuule eikä päivä näe, häipyi taivaan tuu-
liin, hävisi kuin tuhka tuulæn, hävisi kuin ve-
teen viskaten 'kadus'

vrd. vdj āviz, niku mæn, anna meni 'kadus
nagu tina tuhka' (ESA VI 168)

e toime tulla

~ sm tulla toimeen

e ole tuhandeks terve 'tänuvormel' (Khk, Muh, Mar,
Mär, Kse, Tor, Ris, Juu, VNg, VNg, Vai, Trm, Lai,
Kod, Krk, Puh)

e tuhat (ja) tuline (Emm, Mär, Ris, Juu, VJg),

tuhat tuline rū (Muh), tuhat tulist 'nii ruttu

kui saab! (Ans, Juu, Krk), tuhat ja tuline
(Vll, Koe, Plt, Har), tuhat-tuline 'kirumis-
sõna' (Jäm, Mar), tuline tuhat (Muh, Ris, Juu,
VJg)

~ sm tuhat tulimaista 'kirumissõna'

e tulgu mis tuleb, vrd. saagu mis saab,
vrd. sm meni syteen tai saveen id.

e tuli taga 'kiire', tuld taga andma 'trei-
ben, jagen, antreiben' (Wied.)

~ vdj sel on tsäre, kui tuli takān 'tal on
kiire kui tuli taga' (ESA X, 257)

sm tulee kuin turkin hihasta 'puistab, tuleb nagu
käisest'

e tuline tõsi (Mar, Ris, VJg), ütlesin talle tu-
list teēt (Juu), sē on kohe tuline tezi, ei sē
pele valē (Mar), vrd. terve tõsi, tõesti tõsi,
vrd. sm totinen tosi, täyttä totta

sm tulla tietämään 'teada saama'

sm tulla tupsahtaa 'äkki, ootamatult ilmuda'

vrd. e nagu välk selgest taevast

sm tuulesta temmatu 'laest võetud; välja mõeldud'

sm on nähnyt tuulet ja tuiskut 'elukogenud'

e tuult tallama 'tühja tööd tegema'

sm lyödä tuumansa tukkuun 'läbi mõtlema, kaalut-
letult otsustama'

- sm tuumasta toimeen 'sõnade juurest tegudeni'
- sm väkeä tuvan täydeltä 'tuba rahvast täisi'
- e tõeks tegema 'tõestama, kindlaks tegema' (Mar, Juu, VJg, Plt, KJn), sē sai teeks tehtud (Muh)
- e tõesti tõsi (Khk, Mar, Mär, Kse), vrd. tuline tõsi; vrd. terve tõsi,
sm täyttä totta 'sulatõsi'
- e tõsi taga (Vll)
- e täie teega 'suure kiirusega': präikus kül leikkavat täije tieka mennä teised (Lüg).
vrd, lv a^pilēB neikku tabār dēzēn 'kihutab, sõidab kiiresti' (ESA V, 241)
- e täini täis 'ääretasa, pilgeni täis' (Krj, Vll),
vrd. sm tupaten täynnä 'ääretasa'
- e täis kui tint 'purjus' /ERA 258, 109 (129) < sim/
- e tühja tuult taga ajama (Kse, Kod), tühja tuult käima (VJg), ... tallama (Vai, Kod);
vrd. sm tühjän tähden 'asjatult'
lv ajāB tūldē dū^prēks 'ajab tühja tuult taga' (ESA V, 241)
- e tühjust täis: pē^{nî} õ tühjust täis, ep tulē mette
miDaGiD möttet miēle (Khk)
~ sm on tyhjää täynnä 'tuhine; tuhine inimene'
vrd. jonkin (jonkia) joutava 'tuhine, rumal''

e tööd ja toimetused

~ sm työssä ja toimessa 'käed tööd täis'

sm työtä ja touhua 'tööd ja toimetamist'

sm on täysi tekeminen (työ) 'kõva töö'

e vaevaks võtma 'vaevuma' (Vai, Iis, Khk, Muh,
Mar, Kse, Aud, Hää, Ris, Juu, VJg, Kod, Lai, Plt,
Krk)

sm ei jää vaille vastausta 'ei jää vastust võlgu'

e valge valu(1) 'enne pimedat' (Lüg, Khk, Han, Kse,
Mih, Khk, Pär, Hää, Kod, Lai, Trm, Krk, Võn, Ote,
Har, Flv, Ráp), kaatsu vil valge valul selle ära
tehta enne ku pimmes läb (Hls)

e valu võtma 'den Schmerz stillen (durch Zauber)'
(Wied.)

sm ei ole varaa valita 'ei ole valikut'

e see ei ole varnast võtta 'kergesti tehtav, kättesaadav'
(H II 54, 287 (322) < Kuu)

vrđ. sm se ei ole niin vain orrelta otettava
id.

sm varta vasten 'meelega'

sm vastaisen varalle 'tulevikuks'

e vatsale vaeva tegema 'liiga sööma' (Khk, Kse)

sm veisata viisi 'ükskõikselt suhtuma', vrđ. välit-
tää vähät 'tähelepanuta jätma'

- vrđ. e ei ole sooja ega külma 'ükskõik'
- e verd ja vaeva sööma 'muret ja hoolt nõudma'
(Ris, VJg, Kod, Krk, Plv); vere ja vaevaga 'mit
saurer Mühe' (Wied.)
- sm veristä väärüytä 'verine ülekoos, ebaõiglus'
- sm vertaansa vailla 'võrreldamatu'
- e see läks vett vedama 'läks tühja; ebaõnnestus'
(H II 54 288 (325) < KUU),
vrđ. sm meni päin mäntüä, meni myttyyn id.
vrđ. jo otti ohraleipä (olkileipä) 'kukkus
halvasti välja'
- e vigurivänt 'naljahammas, peiar' (Vll, Emm, Mär,
Tor, Hää, Juu, Amb, VJg, Kuu, Kod, KJn, Hls, Pst,
Krk)
- e vihaving 'vaen' (Lüg, Muh), vihavimm id. (VNg,
Iis, Juu, Koe, KJn, Plt, Krk)
- e viimane väljas 'jõud on otsas' (Jaa, Koe, VMr,
Urv)
- sm viisastua vahingosta 'hädaõppida'
- sm viljoin tai vaivoin 'hea või halb, aga elame'
- e viskas vedru välja 'suri' (ERA II 258, 199 (142) <
VMr) viskas vedru varna (ERA II 261, 683 (119) <
Nis), vrđ. heitis hinge 'suri';
sm heittää henkensä 'surema', muuttaa tuonen
tuville, muuttaa manan majoille, päättää
päivänsä id.

e võimust võtma 'ülekaalu saavutama (enam. umbro-
hu kohta)' (Muh, Mar, Kse, Hää, Lüg, Trm, Kod,
Äks, Hls, Rõu), umbrohi võttab võimust (Muh).

e väevõimuga 'vägisi'

~ väellä ja voimalla id.

e vähese vaevaga

~ vähällä vaiivalla id.

INTENSIIVISTAVAIK REDUPLIKATIIVSÕNU

e ala-alatu 'väga alatu', ma[?] tu ala-alaDuGa[?] ki-
nela[?]ki_i[?] (Vas)

sm appo, apposen ainoa 'päris ainuke'

sm apposen alasti 'täiesti alasti'

vrđ. e ihualasti (Kuu, Lüg, Iis, Jäm, Khk, Vll, Muh, Emm, Rei, Mar, Han, Tõs, Tor, Juu, Amb, JMd, Koe, Krk, Plv, Rõu, Vas, Se); ihulaste alasti 'splitternackt' (Wied.), umbalasti (Lüg), luualasti (Khk), luupaljas id. (Wied.)

e halihaljas 'täiesti haljas', ali aillas ain (Lei)

e (h)aruharva 'väga harva' (Kei)

e ihuhing 'kogu olemus', ihù iñneGa ukkas (Khk),

vrđ. ihust ja hingest 'tervenisti, kogu jõuga'

e ihuilgalasti 'täiesti alasti' (Jõe, VNg, Lüg, VJg, Kod, Sim)

~ sm ilkoman alasti id.

e illutillukene 'väga väike', sē uō ni illù tiil-
lu[?]kke (Muh)

e ilmaime 'suur ime' (Lüg, Khk, San, Krl, Lut), oš-
sa i[?]lmà imè, miš ma eñne surma ärä näi (Krk)

~ sm ilmainen ihme id.

- e ilm(a)ilus 'väga ilus' (Kod, Har) ilm_illus
haillaš siD (Har), ilmailus, ilma-maa-ilus 'schön'
(Wied.)
- e ilmhirmsasti 'väga', vareš rük ilmhirmZaDe (Har)
- e ilmpikk 'väga pikk' (KJn, Har); 'sehr lang' (Wied.)
- e ilmrikas 'väga rikas' (Mar, Trm, KJn)
/Vrd ilmaeg 'undenklich lange Zeit' (Wied.),
ilmesimene 'allererste' (Wied.). ilmotsatu töö
'ganz endlose Arbeit' (Wied.), ilmpalju 'sehr
viel' (Wied.) ilmsuur 'väga suur', ilmüksinda
'ganz allein' (Wied.)/
- e iluilus 'väga ilus' (Lei)
- e kahekahekesi 'täiesti kahekesi' (Räp), kahe ka-
tekeske
- e meie kahe kahte 'wir beiden allein' (Wied.)
- e kahe kahtlaise 'neljasilma all, kahekesi' (Iis)
(LS V, 7)
- e kankangede 'väga kõvasti, kangesti' (Lei), kan-
kanGede
- e kee-keegitki 'mitte kedagi' (Krij) (LS V, 9)
- e kehi-keegi 'mitte kui keegi' (Se), kehi-kedagi
'mitte kedagi' (Se, Lut), es ote tareh kehi keDäGi
(Se), kehikeittägi tãmbã ones mi pũn veerast ine-
mist (Lut).
- e kerg-kergede 'väga kergesti' (Lei), kⁱerk_kⁱerģede
(EK 1938, 226)

- e kuit-kuidagi 'mitte kuidagi' (Lei), kuit_kuĩdaķ-
ki (EK 1938, 226)
- e kõhikõva 'väga, täiesti kõva' (Lut), ķehikevā
reēvas vai kaķ vai sārķ vai kādza? vai hame?
viu onei kaķķenu? onei koņgi viu munguķķeist
- e küdikülm, küdi k. 'eiskalt' (Wied.),
vrd. kalk, kange, kibe, kibras, kole, krõbe, kõ-
va, kõre, kärbas, käre, kärmas külm.
- e küpse külm 'käre külm' (Juu), küDzè külm (Trv)
- e küpsiküüsi 'ihust ja hingest', "Iga päe ole just
küpsi küüsi ammetis" (Kuu)
- sm kypö kylläinen 'väga küllaldane'
- sm lannan, lanta laiska 'väga laisk'
- e magemagus 'üsna magus' (Lei), màgè_makus (EK 1938,
226)
- e mihimidagi 'absoluutselt mitte midagi' (Se), lašĳ
talò ar müvvä, jā az hiñDāle mihi midāgi peerrā
- e muinamuiste 'ammust ajast saadik' (Hel)
- e murimust 'väga must' (Lei)
- e mõrimõru 'väga mõru' (Lei), mèri_meřrèw (EK 1938,
226)
- sm nilko nimetön 'täiesti nimetu'
- e nitsnitsake 'väga väike' (Lei), niĳs_niĳsake (EK
1938, 226)
- sm opi oikea 'täiesti õige'

- e padipada 'väga paks' (Lei), pađi pađa (EK 1938, 226),
- e pagana palju 'väga palju' (Jäm), kui pagana paĩ-lù ta seDà riēt oli tōnD
- e pahapalav 'väga palav' (Se)
- e pahapalju 'väga palju' (Lut), pahà paļlò læmmind
- e pahepaastul 'päris paastu ajal' (Lut), pahe pãstul
- e pahipaljas 'päris, hoopis paljas' (Se), pahi palàs mã kořtuš
- e palipaljas 'väga paljas, usna paljas', pali paĩ-làs (Lei)
- e parapadinal 'ladinal, tihedasti' (Muh), vĩmaks tu-lèB ühna parà-paDinal (vihma)
- e pihkpime 'väga pime' (San), pihtpime, ta olli ni piht piĩmè, et miDãGi es nãè (Kam)
- e pihupeenike 'väga peenike' (KJn, Krk, Puh)
/vrd. e pikisilmi 'sügava ootusega' (Jõh, Vai, Rei, Hää, Rid, Plv, Har)
~ sm olemme pitkällä silmällä odottanut teitä
'vi hafva enträget väntat på er' (Lönnr.)/
- e pikkapiuti 'pikuti' (Emm, Muh, Kaa), kañGal õ pitkaBõotti riĩpsùD sês (Muh)
- e pilkane pime (Kuu, Lüg, Iis, Vai, Jäm, Khk, Vll, Muh, Mär, Kse, Tõs, Tor, Hää, Ris, JMd, Koe, VJg, Trm, Kod, Plt, KJn, Trv, Hls, Puh, Plv); 'stock-

finster, stockblind! (Wied.), pilkpime, om neñ-
Dà pilk pimmè, et mitte serme ei näe suhu pistä
(Krk)

~ sm pilkko(sen) pimeä id.

e pirapuru 'kildudeks, päris katki', kaussi läks
pira-purust (Vai)

e pi(i)ripardani (täis) 'ääreni, triiki täis' (Hlj,
Khk, Pha, Muh, Emm, Käi, Vig, Aud, Pär), kaus
vei mäs rīst tahàB on piripardani täis kui ta
äreni täis on (Käi)

e piripilgeni (täis), piri-pilkkeni täis (VNg)

e piripinnani (täis) (Hlj, Lüg), krūs on pirè pin-
nani täis (Lüg)

~ sm piripintanaan, vrd. tipo täysi id.

e piriparas 'täpselt paras' (Ans, Muh, Kul, Han,
Mih, Ris, Juu)

e piuhkpime 'pilkane pime' (Trv, Plv, Ráp), piuh-
pime 'eriti pimedä öö kohta' (Plv)

e puripuhas 'väga puhas' (Vi) (Mägiste, Vir 1927,
97),

vrd. sm puti puhdas id.

e põhjapõrguline 'halb, laiduväärne inimene' (VJg),
sa olèD kohè vanà pehjà-perGuline

e päisi päeva, päise päeva (ajal) 'täiesti päeva
ajal' (Kuu, Lüg, Iis, Jäm; päisi 'kõvendusliide
sõnale päev' - korresp. märkus (Khk), Pha, Muh,

Kul, Mär, Mih, Tõs, Hää, Ris, Kse, VJg, Trm, Plt,
Trv, Krk, Hls, Hel, Plv, Har), läks päisi-päeva
sit minema (Tõs)

sm ruti ruotsalainen 'läbinisti rootslane'

e selgselili 'päris selili' (Kod), villem eli selg-
-seliitte muän jünüd; selgseliti (Kod), kuksi selg-
seliitte krâvi

~ sm selkosen selällään 'päris pärani',

vrd. selkosten, sepo, seposen, seposten, seppo-
sen seljällään

e sibasillakil 'pilla-palla segi' (Lüg), tämäl on
keik asjat sipa sillačkalli, keik on sekamini puha

sm sipu sileä 'täiesti sile'

/Vrd. e sulasala 'Geheim' (Wied.), sulaselge
'täiesti selge' (Rõu, Vas), sulavale 'Erzlügen'
(Wied.), sulatõsi 'reine Wahrheit',

sm totinen tosi id./

sm supi suolaton 'täiesti mage'

e tehitehtud 'täiesti tehtud, valmis' (Vi), tepi
tehtu (Mägiste, Vir 1927, 97)

~ sm tepo tehty 'aldeles passligt'

sm tipo, tippo tiehensä '(täiesti) oma teed'

/Vrd. e tulitige 'sehr eigensinnig' (Wied.),
tuliusin 'sehr schnell' (Wied.), tulivihane
'sehr heftig erzürnt' (Wied.), tulikuum, -palav
jne./

sm tupo turha 'täiesti asjatu'

e tähisi täis 'täiesti täis', täpisi täun (Vi)
(Mägiste, Vir.1927, 97) ~ sm täpisten, täpösen,
täpösten täynnä, vrd. täki, täpi, täpö täynnä
~ täysi

e tähe-tänini 'täiesti tänase päevani', tähè täni-
ni pelè mitte uht kärBest, aGà nuid_o ni päljü
et (Muh), manttel-kûBesid oli tihà-tänini vël
(Vll)

e täini täis 'ääretasa, pilgeni täis' (Krj, Vll)

sm typi, typö, typösen, typösten tyhjä 'täiesti tuhiy

e ubiuus 'täiesti, väga uus' (Lüg, Jõh, Vai)
~ sm upo uusi id., vrd. uppo, upposen, uppos-
ten uusi

e uduumbe 'hoopis, täiesti' (Khk, Vll, Muh), sē
kaDus neñna uDù umBe ā et ei teà_Gus sai (Muh)

e udu-uus 'tuliuus' (Muh, Aud, Tor, Ris, Trm) 'ganz
nagelneu' (Wied.), uduke-uus (Mär, Kei), sē ô nī
uDučke ûs, ei olè vël vanà (Mär), udukene-uus
'funkelnagelneu' (Wied.), udune uus (Muh, Tor,
Nis), 'funkelnagelneu' (Wied.) uhiuus (Khk)

~ sm uho uusi id., vrd. sm upi ~ uppo ~ uppo-
sen, upposten uusi

/Vrd. umbalasti 'täiesti alasti': umbalasti
oñ, ei enämB elè mitäGi selGä panna (Lüg),
umbaher 'ganz güst' (Wied.), umbkarvane
'ganz behaart' (Wied.), umbpaljas 'splitter-

- nakt' (Wied.), umbrumal 'ganz dumm' (Wied.),
umbvõõras 'ganz fremd' (Wied.), umbrasvas,
umbes rasvas 'ganz mit Fett bedeckt' (Wied.)/
e uusunine 'väga unine' (Hlj, Lei), sie oñ üks
úsunine (Hlj), e uusine uus 'funkelnagelneu'
(Wied.), vrd. uusvastane id. (Wied.)
- e vaevalge 'täiesti valge' (Lüg)
- e vagivastne 'tulius' (Se, Lei) (LS V 43; VI 41),
Vrd. vägivastne!
- e valuvalge 'Schneeweiss (Wied.)
/Vrd. e verevaev 'raske töö; raske tööga kogu-
tud varandus' (Jõe, Kuu, VNg, Lüg, Khk, Tõs,
Aud, Tor, Hää, Hag, Juu, Koe, VJg, Trm, Kod,
KJn, Plv, Har), mo verè-vaèv, mo tõe-tegu keik
ušnà muĩDù (Jäm), mā olè izè verevaeBaGa seĩ-
le tēninD; 'blutsaure Arbeit' (Wied.); vrd. ve-
rivaene 'väga vaene' (Muh, Kaa), verivaenlane
'vihamees' (Lüg, Khk, Muh, Emm, Tor, Juu, VJg,
Trm, Krk, Plv)
~ sm verivihollinen; verivastne (Urv), verive-
rev 'veripunane' (Lei) jne./
- e vihuviimane 'kõige viimane' (Jõe, Kan, VNg, Lüg,
Kod, Jõh, Vai, Sim), miä ansin vihuvĩmise leivä
(Vai), vihuvĩmase koõpiikka painas välla mu kääst
(Sim)
~ sm viho ~ vihon viimeinen, vrd. vihdoin vii-
mein 'lõpuks ometi, viimaks'

- sm vitivalkoinen 'lumivalge'
- e vägivõimusi 'vägivaldselt' (Se)
- e vägivaldne (Lüg, Muh, Tor, Juu, Kod, Plt, Trv, Vän, Har)
- e vägivastne 'tulius', koGoni ûZ, tū om väGivaštne (Räp), vägivahtsene id.(Urv)
- e vägivõõras 'kutsumata pulma ilmunud võõras' (Nis); 'ganz fremd' (Wied.)
- e väetuvägisi 'vägivaldselt', väettu väGisi veDID ja kiskiD /kõrtsi/ (Kod)
- e väevalda 'vägisi', väe valDa veImene õ väGisi (Hää),
vrd. väevõimuga id.
/vrd. e väeviilukas 'üle leiva lõigatud viilukas', leikka leBä peält eä pik vīlukkās, sūr pik väe-vīlukkās (Vig)/
- e väevõimuga 'vägisi' (Lüg, Vll, Mar, Kse, Tor, Hää, HJn, VJg, KJn, Hls, Puh)
- e väevästliga 'vägisi' (Har)
- e võhivastne 'tulius' (Ote)
- e võhine võõras 'täiesti võõras' vehiseD vērad elid : esin tuñne ušteGi (Kod)
- e võhivõõras (Kuu, Lüg, Vai, Iis, Kul, Hää, Saa, Juu, Jür, Amb, JMd, Koe, VJg, Sim, Trm, Pal, Äks, Kod, Lai, KJn, Hel, TMr, Vön, Kam, Nõo, Ran, Ote,

San, Plv, Krl, Har, Rõu, Vas, Se, Lut)

e võhivõõras 'ganz fremd' (Wied.), vrd. e põhi-
võõras (Ris)

vrd. sm tuiki tuntematon 'võhivõõras'

e võivõõras 'ganz fremd' (Wied.)

e võike võõras 'võhivõõras' (Krk)

e võisivõõras (ganz fremd' (Wied.)

e võiuvõõras 'ganz fremd' (Wied.)

e võnnuvõõras 'võhivõõras' (Pha, Põi, Emm, Muh, Kõi,
Ans, Khk, Kos, Rid, Mar, Kul, Mär, Vig, Kir, Han,
Kse, Var, Tõs, Aud, PJg, Vän, Tor, Hää, Saa, Juu,
Hag, Rap, Ann, Hls); 'ganz fremd' (Wied.)

~ sm vento-, vennonvieras,

~ vdj ventoise vieras

~ krj Tv. vendovierasä

~ krj Suoj. vendoi vierahat

e võrivõõras 'võhivõõras' (Kad, Rak, Lei); 'ganz
fremd' (Wied.)

e võrine võõras 'ganz fremd' (Wied.)

e võrsivõõras 'võhivõõras' (Noa, LNg, Rid, Mar, Mär,
HMd, Kei, Rap, Juu, Kos, Jür); 'ganz fremd' (Wied.)

e võsivõõras 'võhivõõras' (HMd, Hag, Koe); 'ganz
fremd' (Wied.)

e võõrsivõõras 'ganz fremd' (Wied.)

- e ühiüksinda 'ihuüksinda' (Kod, Rāp, Se, Lut),
ühiüts'indä 'jeläs, oņei keētāgi' (Lut)
Vrd. sm Ypi ~ ypō ~ ypōsen ~ ypōsten, yppō,
yppōsen, yppōsten yksin id.
- e üleüldine 'üldine; ühtlane', särk_ēttasē ulē ül-
dine olād, polē kāisē aukku_sēs (Khk), sē ^{uō} ulē-
üne riiĵjē (pēlē emBlust sihēs) (Muh) jne.
- e üleüldse 'kōik, üleni, täiesti' taēvas ^{uō} lauGus
pilves, ulē ü'lse piline (Muh), üleu'ltsi-sula-
ne - ōhōs perēs tēniB lāBi āsta (Mar) jne.
- e üliüsigi 'ülepea mitte, mitte midagi' (Har), ine-
miZil om kiik sōGikrām otsān, eij olē üli-üZigi
meDāGi (vrd. üsigi 'üldsegi, hoopis, sugugi, ko-
guni').
- e üllikülli 'külluslikult, priiskavalt' (Lüg), toi-
tos on vāhene, ei tāiti üll küll ümp kāija

DESKRIPTIIVSET LAADI REDUPLIKATSIOONI
NÄITEID

kiiga-kaaga 'vom Violinspiel' (Wied.)

kipsi-kapsi 'trippelnd' (Wied.)

kips-kaps 'Geräusch' (Wied.)

kirati-virati 'mit genauer Not', elab kirati-virati
'er schlägt sich ärmlich durch' (Wied.)

kiratsi-viratsi = kirati-virati (Wied.)

kireldi-vireldi = kirati-virati (Wied.)

kiri-miri 'bunt, durch einander' (Wied.)

kite-vite = kirati-virati (Wied.)

kiti-kätikene 'aufgerichtet, gespitzt' (Wied.)

koga-kaga 'verwirrt, durch einander, stotternd'
(Wied.)

kogeldi-kageldi 'nicht gerade heraus, unsicher'
(Wied.)

koh-kah, koh-kah olema 'erschreckt, verzagt sein'
(Wied.)

kohk-kahk : kõik olid kohk-kahk 'Alle waren ganz
erschreckt' (Wied.)

kribu-krabu 'Kleinigkeit, Bagatellen' (Wied.)

krips-kraps 'ritsch-ratsch, kreuz und quer' (Wied.)

kriuh-kräuh 'Schall nachahmend von zermalmten
Knochen' (Wied.)

krōpsa-krapša 'Schall nachahmend vom Kratzen'
(Wied.)

kōki-mōki 'meckernd' (Wied.)

kōnga-kanga: laps loeb vāhe kōnga-kanga 'das
Kind liest etwas gebrochen' (Wied.)

larin-varin 'Geschwätz' (Wied.)

liga-loga 'unordentlich, flüchtig, überhin' (Wied.)

liga-lōga 'in Auflösung übergegangen, ekelhaft

liipadi-laapadi 'hinkend' (Wied.)

linga-longa 'Schleppend, Schwankend' (Wied.)

liri-lori 'Gefasel, Gelapper' (Wied.)

lirts ja lōrts 'vom Treten in weichen Koth oder
Schnee' (Wied.)

lipa-lapa 'zerlumpt' (Wied.)

lipi-lapi 'Kleinigkeit, Plunder, Lapperei' (Wied.)

lipiti-lapiti 'blättrig' (Wied.)

lipp-lapp 'zerstreut, fleckenweise' (Wied.)

lita-lata 'zerstreut' (Wied.)

liuh-lāuh 'Bellen' (Wied.)

loga-laga 'wackelig, verfallen' (Wied.)

lont-lant 'schlink-schlanck; von langsamer Bewe-
gung' (Wied.)

lopa-lapa 'sorglos, unordentlich, lüderlich'
(Wied.)

milli-malli, milli-mallikas 'Qualle' (Wied.)

mits ja mats 'den Schall des Schmatzens, Schlagens bezeichend' (Wied.)

kigin-nagin 'Knirren und Knarren' (Wied.)

nirmed-närmed 'narmad' (Wied.)

nirmendama-närmendama 'narmendama' (Wied.)

pilla-palla, pilli-palla 'zerstreut, unordentlich, durch einander' (Wied.)

~ vdj keik veššad ovat pilli-palli 'kõik asjad on pilla-palla' (ESA VI, 170)

pips-pops Schall von fallenden Gegenständen' (Wied.)

pirra-parra 'lohakas, lohakalt': üks piirra-parra teGemine (Hää)

pirr-parr 'lohakalt', pir-pār tehtas, ei sa â (Hää)

pirr-pörr 'vom Geräusche zugeschlagener Thüren' (Wied.)

pirtsa-partsa 'hääle kujutus' (Krk), lâB pori mÔDa: pirtsà paršà (Hls) 'lohakalt, ülepeakaela' (Hls), sî ei tî ilüst tûD, tîB keik pirtsà-paršà (KJn)

pliki-plakiline 'übereilt' (Wied.)

pliks-plaks' pliksa-plaksa' 'klitsch-klatsch' knick-knack!' (Wied.)

plirts-plarts 'Schall nachahmend' (Wied.)

posa-pasa 'mürrisch, verdriesslich' (Wied.)

prilli-pralli pidama 'Aufwand machen, verschwenderisch leben' (Wied.)

pudi-padi 'Mischmasch, zerbröckelt, zerstückelt, Kleinigkeit' (Wied.)

pudra-padra 'durch einander gemengt' (Wied.)

pudu-padu = pudu: pudu-padukraam 'Kleinigkeiten' (Wied.)

puru-paru 'in Trümmern' (Wied.)

ripa-rapa 'von dem Geräusch eines Schlittens' (Wied.)

ripa-rapakil 'lüderlich, sorglos' (Wied.)

rista-rästa = risti-rästi (Wied.)

ritst-ratst! 'ritsch-ratsch' vom Zerreißen (Wied.)

riuh-rauh 'von dem Geräusch der Schere' (Wied.)

risa-räsa = risti-rästi (Wied.)

siila-viila: meri on siila-viila 'das Meer ist unsicher' (Wied.)

siki-sakiline 'zackig, gezackt, im zickzack' (Wied.)

silka-solka 'laut nachahmend vom Patschen durch einen Morast' (Wied.)

Sipa-sapa 'verwirrt' (Wied.)

sir-sor 'v. Fliessen den Milch b. Melken' (Wied.)

sira-sora 'unordentlich, durch einander' (Wied.)

siret-söret 'v. Vogelgezwitscher' (Wied.)

solka-salka 'vermischt, durch einander' (Wied.)

solpa-salpa 'von dem Geräusche zappelnder Fische'
(Wied.)

taidu-raidu 'Text des "trall" der Betrunkenen'
(Wied.)

tikk-takk' 'von dem Schalle der Uhr' (Wied.)

tilli-tollikene 'baumelnd' (Wied.)

timba-tõmba' 'Bezeichnung des Schalles beim Spinnen'
(Wied.)

timp-tamp ' timpa-tampa' timpa-tampa' 'von langsamen Gehen' (Wied.)

tinga-tanga /käima/ 'taumelnd /gehen/' (Wied.)

tipi-täpiline 'gefleckt, punktirt' (Wied.)

tipit-täpit 'trippelnd, auf den Zehen gehend' (Wied.)

tippa-tappa 'den Gang eines Pferdes bezeichnend'
(Wied.)

tiri-liri 'Trillern, Geträller' (Wied.)

tissa-tossa 'Schall nachahmend' (Wied.)

tuidu-taidu 'Refrain in Krugs- und Trinkliedern'
(Wied.)

tuigu-taiga 'taumelnd' (Wied.)

uhin-ahin 'kiire': eks nüid j^oānil koā uhinal ahi-
nal u^g (Muh)

umba-utsu 'tū tukkis umBa-u^{tsu} pālè niGu mustlane
(Har)

vinti-vänti 'hin und her gewendet' (Wied.)

vintlik-väntlik 'im Zickzack' (Wied.)

vinki-vonka /vinki-võnka/ 'krumm und Schief' (Wied.)

virpi-värpi 'in's Kreuz und in die Quere' (Wied.)

ühka-ähkä 'tögamissõna', vanast se^{im}atti seDäZi :
sinä u^hkä-^äh^{kä}, sinä ki^rsä-k^or^zä (Krk)

KOKKUVÕTTEKS

Alliteratsioon ja assonants etendavad tähtsat osa läänemeresoomlaste – eriti soome ja eesti – sõnaloomingus ning keeles. Eriti ulatuslikult esinevad need nähtused rahvalauludes, vanasõnades, kõnekäändudes ning fraseoloogias. Algriim seob sõnad hõlpsamini meeldejäävaks tervikuks, millel on suuremad eeldused püsima jääda kui lihtsal sõnauhendil (s i d u v t e g u r). Sealjuures mõjustab vormisund kõikides esinemispiirkondades aktiivselt sõnavalikut (sisu), kujundades isegi rahva uskumusi enda suva järgi. Sageli ilmneb vormi määrav osa ja sellest tingitud sisuline demotivatsioon: alliteratsioon ja assonants on üks idiomatika allikaid. Ka intensiivistavate reduplikatiivsõnade esikomponendi määrab algriim (l o o v t e g u r). Selle loov osa keeles avaldub sõnavaliku suunamises ja püsivate sõnauhendite sõlmimises, ta on nii sisu- kui ka vorminähtus.

Algriim on märgatavalt taandumas, seda korvavad teised võimalused (luules lõppriim, reduplikatsiooni asemel tugevdavad partiklid jne.). Kuna alliteratsioon on kooskõlas läänemeresoome keelte foneetilise struktuuriga, ei ole lakanud nende mõju ka tänapäeva keeles ja kasutamine stiilivõttena luules.

KASUTATUD KIRJANDUS JA LÜHENDID

- Aavik, J. Eesti rahvalaule koolidele ja üldsusele. II tr. Tartu 1935.
- Ainelo, J., Visnapuu, H. Poeetika põhijooni I. Tartu 1932.
- Ambus, A. Vadja fraseoloogiat. Emakeele Seltsi Aastaraamat X (1964).
- Ariste, P. Kuidas käsi käib? (Keeleühiskondlik vahemärkus). Looming 1946.
- Bergmann, J. Luulekunst. Eesti Kirjameeste Seltsi aastaraamat 1878.
- EK - Eesti Keel.
- ESA - Emakeele Seltsi Aastaraamat,
- Hakulinen, L. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Helsinki 1961.
- Hansen, K. Reim- und Ablautverdoppelungen. Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik 1964.
- Inkilä, A.T. Vento. Virittäjä 1938.
- Jännes, A. Suomen partikkelimuodot. Helsingissä 1890.
- Kettunen, L. Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung. Helsinki 1938 (Kett.LW).
- Kettunen, L. Posti, L., Näytteitä vatjan kielestä. Helsinki 1932 (NVK).
- Kuusi, M. Sananlaskut ja puheenparret. Helsinki 1954.
- Kuusi, M. Sanaparsien Suosionmuutoksista. Seulottua sanaa. Helsinki 1962.

- Laugaste, E. Eesti alliteratsioonist ja assonant-
sist. Keel ja Kirjandus 1962.
- LS - Lisasõnastik.
- Lönnrot, E. Finskt-Svenskt Lexicon I-II. Helsing-
fors 1874-1880 (Lönnr.).
- Mäger, M. Linnu häälightsus uskumuste alusena (As-
sotsiatsiooniprintsiip uskumuste ge-
neesis). Emakeele Seltsi Aastaraamat X
(1964).
- Mägiste, J. oi-johtimisia reduplikatiivisia vahvi-
kesanojako? Virittäjä 1927.
- Niemi, A.R. Lisiä alkusoinnun synty- ja kehitys-
historiaan. Kalevalaseuran Vuosikir-
ja VI. Porvoo 1926.
- Nieminen, E. Ypö yksin. Virittäjä 1938.
- Niilus, V. Reduplikatiivisõnadest. Eesti Keel 1938.
- N/iilu/s, V. Reduplikatiivvormidest soome-ugri keel-
tes. Eesti Keel 1938.
- NVK - Kettunen-Posti, Näytteitä vatjan kie-
lestä.
- Rätsep, H. Liivi fraseoloogiat. Emakeele Seltsi
Aastaraamat V (1959).
- Rätsep, H. Vadja fraseoloogiat. Emakeele Seltsi
Aastaraamat VI (1960).
- Saareste, A. Lisasõnastiku kuues jätk. Tartu 1938
(LS VI).
- Saareste, A., Tanning, S. Lisasõnastiku viies jätk.
Tartu 1937 (LS V).
- Sadeniemi, M. Die Metrik des Kalevala-Verses. FF
Communications nr.139. Helsinki 1951.
- Suhonen, S. Virolais-Suomalaisia vertauksia. Kale-
valaseuran Vuosikirja 43. Helsinki 1963.

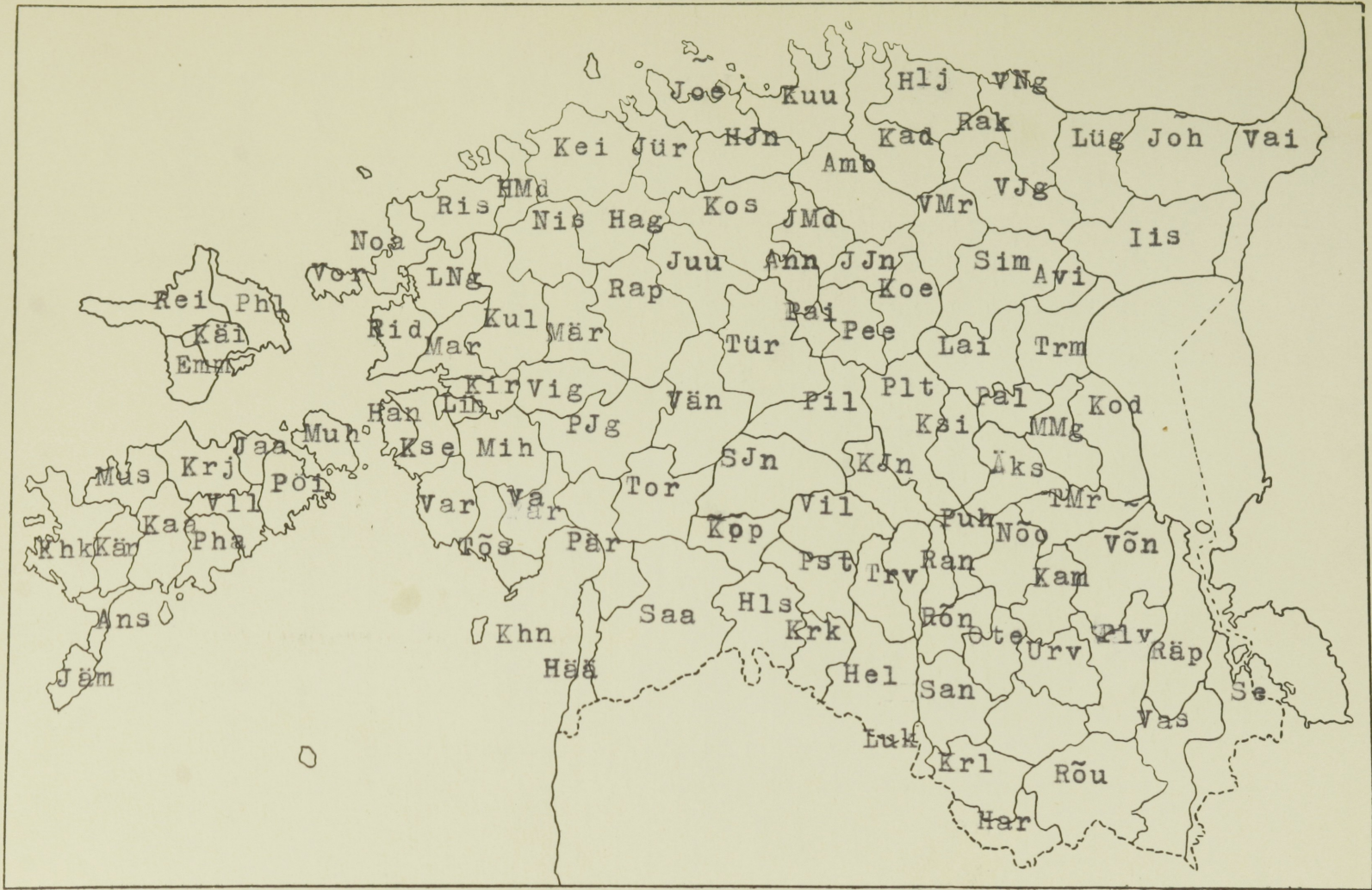
- Sary, I. Rahvapärane võrdlus kui kõnekäänu eriliik. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised nr.94. Tartu 1960.
- Tampere, H. / Vana Kannel III. Kuusalu vanad rahvalaulud I. Tallinn 1938.
- Timofejev, L., Vengrov, N. Kirjandusteaduslike terminite lühisõnastik. Tallinn 1957.
- Under, M. Eelõitseng. Tartus 1918.
- Vaarandi, D. Luuletused. Tallinn 1956.
- Vakk, F. Somaatilisest fraseoloogiast. Keel ja Kirjandus 1963.
- Wiedemann, F.J. Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten. St. Petersburg 1876 (IALE)..
- Wiedemann, F.J. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Tartu 1923 (Wied.).
- Абдурахманов, Н. Парные слова в современном узбекском литературном языке. Автореферат. Ашхабад 1962.
- Амосова, Н.Н. Основы английской фразеологии. Ленинград 1963.
- Краткая Литературная Энциклопедия, Т.1, Москва 1962.
- Марузо, Ж. Словарь лингвистических терминов, Москва 1960.
- Пауль, Г. Принципы истории языка. Москва 1960.
- Рятсеп, Х. Об историческом исследовании фразеологии прибалтийско-финских языков /на материале эстонского языка/. Вопросы финно-угорского языкознания. Москва-Ленинград 1962

MURRAKUTE (RESP. KIHELKONDADE) JA KEELTE
 "

LÜHENDID

Amb	-	Ambla	Khk	-	Kihelkonna
Ans	-	Anseküla	Khk	-	Kihnu
Aud	-	Audru	KJn	-	Kolga-Jaani
Emm	-	Emmaste	Kod	-	Kodavere
Hag	-	Hageri	Koe	-	Koeru
Han	-	Hanila	Krk	-	Karksi
Har	-	Hargla	Krl	-	Karula
Hel	-	Helme	Kse	-	Karuse
HJn	-	Harju-Jaani	Kul	-	Kullamaa
Hlj	-	Haljala	Kuu	-	Kuusalu
Hls	-	Halliste	Kõp	-	Kõpu
Hää	-	Häädemeeste	Käi	-	Käina
Iis	-	Iisaku	Lai	-	Laiuse
JMd	-	Järva-Madise	Lei	-	Leivu
Juu	-	Juuru	Lut	-	Lutsi
Jõe	-	Jõelähtme	Lüg	-	Lüganuse
Jõh	-	Jõhvi	Mar	-	Martna
Jäm	-	Jämaja	Mih	-	Mihkli
Jür	-	Jüri	Muh	-	Muhu
Kaa	-	Kaarma	Mär	-	Märjamaa
Kad	-	Kadrina	Nis	-	Nissi
Kam	-	Kambja	Nõo	-	Nõo
Kei	-	Keila	Ote	-	Otepää

Pha	-	Puha	Trv	-	Tarvastu
Phl	-	Pühalepa	Tõs	-	Tõstamaa
PJg	-	Pärnu-Jaagupi	Urv	-	Urvaste
Plt	-	Põltsamaa	Vai	-	Vaivara
Plv	-	Põlva	Vas	-	Vastseliina
Puh	-	Puhja	Vig	-	Vigala
Pär	-	Pärnu	VJg	-	Viru-Jaagupi
Põi	-	Pöide	Vll	-	Valjala
Rak	-	Rakvere	VMr	-	Väike-Maarja
Rap	-	Rapla	Võn	-	Võnnu
Rei	-	Reigi	Vän	-	Vändra
Rid	-	Ridala	Äks	-	Äksi
Ris	-	Risti	e	-	eesti
Rõu	-	Rõuge	k	-	komi
Räp	-	Räpina	lv	-	liivi
San	-	Sangaste	sm	-	soome
Sim	-	Simuna	ung	-	ungari
Tor	-	Tori	vdj	-	vadja
Trm	-	Torma	vps	-	vepsa



SISUKORD

	Lk.
Sissejuhatuseks	2
Alliteratsioonist ja assonantsist	4
1. Algriimist üldiselt	4
2. Algriiim sõnaloomingus	8
3. Algriiim keeles	13
Alliteratiivne fraseoloogia ...	13
Intensiivistavad reduplikatiiv- sõnad	17
Deskriptiivset laadi reduplika- tiivsõnad	20
Läänemeresoome alliteratiivset fraseo- loogiat	22
Intensiivistavaid reduplikatiivsõnu....	53
Deskriptiivset laadi reduplikatsiooni näiteid	64
Kokkuvõtteks	70
Kasutatud kirjandus ja lühendid	71
Murrakute (resp. kihelkondade) ja keelte lühendid	74